

PROGRAM POSLIJEDIPLOMSKOG DOKTORSKOG STUDIJA FILOZOFIJE

UVOD

Studij filozofije odvija se na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu u kontinuitetu od samog osnivanja modernog zagrebačkog sveučilišta (1874), a poslijediplomski studij smjera filozofije od 1973. godine. Utemeljen na pretpostavci jedinstva istraživanja i poučavanja, studij je stvorio na stotine stručnjaka za filozofiju najrazličitijih profila. Doktorat znanosti izvan doktorskog studija stjecao se od samog početka djelovanja sveučilišta. Magisterij znanosti stjecao se u okviru poslijediplomskog studija od sedamdesetih godina prošlog stoljeća, a većina onih koji su stekli magisterij stekla je nakon toga i doktorat. Od 2003. godine uspostavljen je i doktorski poslijediplomski studij, te se uskoro očekuju i obrane prvih doktorskih disertacija izrađenih u okviru tog studija.

Studij je otvoren za studente/ice s drugih doktorskih studija u zemlji i inozemstvu, u tom smislu što se priznaju ECTS-bodovi stečeni na drugim kredibilnim programima poslijediplomskog studija, a pretpostavlja se da će se bodovi stečeni na ovom studiju na adekvatan način priznavati na drugim usporedivim studijima.

Studij se može uključivati u združene programe s inozemnim sveučilištima (joint study programme).

OPĆI DIO

1. Naziv studija: filozofija, područje humanističkih znanosti, polje filozofije, obuhvaćene sve grane tog polja, otvorenost spram interdisciplinarnih istraživanja u smjeru: metodologije i teorije znanosti (prirodne, informacijske i tehničke znanosti, odgovarajuća polja i grane), bioetike (područja prirodnih, društvenih, tehničkih i informacijskih znanosti), teorije umjetnosti (područje humanističkih znanosti, odgovarajuća polja i grane), društvenih znanosti (odgovarajuće grane), rodnih studija (područja društvenih i humanističkih znanosti, odgovarajuće grane), itd.
2. Nositelj studija: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za filozofiju; suradnja s Filozofskim fakultetom u Rijeci i drugim visokoškolskim i znanstveno-istraživačkim ustanovama u Republici Hrvatskoj (regulira se bilateralnim sporazumima).
3. Institucijska strategija razvoja doktorskih programa: utemeljena na daljnjem razvijanju interdisciplinarnosti (kako unutar polja, tako i u odnosu na druga polja i područja), uz potragu za uspostavljanjem optimalne ravnoteže između specijalističkih istraživanja i interdisciplinarne i osobito multidisciplinarne suradnje.
4. Program se temelji na interdisciplinarnom i multidisciplinarnom pristupu, koji podrazumijeva otvorenost spram drugih istraživačkih i znanstveno-nastavnih

- polja i područja, kao i spram drugih domaćih i inozemnih visokih učilišta, na pretpostavci kompatibilnosti odnosno komplementarnosti programa.
5. Uvjeti za upis: Na studij se mogu upisati polaznici/e s diplomom filozofije (iznimno i s diplomom srodnih struka s područja humanističkih i društvenih znanosti, ukoliko polože razlikovni ispit na razini diplomskog ispita), s prosječnom ocjenom stručnih predmeta 4.00 i više (ili s objavljenim znanstvenim i stručnim radovima i s obrazloženom preporukom kvalificiranih stručnjaka), te s položenim ispitom dva strana jezika (ili visokoškolskom diplomom stranog jezika; drugi strani jezik mora se položiti najkasnije do upisa u III. semestar doktorskog programa). Magistri/e znanosti iz polja filozofije koji su naslov stekli po sustavu do 2005. mogu se na temelju položenog razredbenog ispita upisati u V. semestar, a ukoliko je magisterij stečen iz nekog srodnog polja ili drugog kompatibilnog područja, nužan je i razlikovni ispit (koji se može nadomjestiti objavljenim izvornim radovima u časopisu s priznatom međunarodnom recenzijom).
 6. Kriteriji odabira polaznika temelje se na vrsnoći i perspektivnosti kandidata, a dokazuju se uspjehom u diplomskom studiju, priređenim ili objavljenim stručnim i znanstvenim radovima, te, po potrebi, provjerom znanja i sposobnosti pristupnika/ca pomoću razredbenih i razlikovnih ispita.
 7. Stjecanjem doktorata znanosti kandidati su osposobljeni za: 1. samostalno izvođenje nastave na stručnim, preddiplomskim i diplomskim studijima iz grana odnosno interdisciplinarnih područja za koje su u doktorskome studiju kvalificirani, 2. sudjelovanje u najsloženijim poslovima javnog života koji zahtijevaju visoku razinu kvalificiranosti (mediji, izdavačka djelatnost, strategija razvoja, itd.), 3. uz dodatno postdoktorsko usavršavanje kandidati stječu mogućnost izbora u znanstveno-nastavna i znanstvena zvanja, čime se kvalificiraju za samostalno izvođenje nastave na svim razinama te za kvalificiranu suradnju u istraživačkim projektima i vodstvo znanstveno-istraživačkih projekata i programa. Zapošljavanje završenih studenata izgledno je u visokom obrazovanju (javni i privatni sektor), u znanstveno-istraživačkim institutima (kako institutima usmjerenima na filozofiju, tako i onima interdisciplinarnog i multidisciplinarnog karaktera), u najzahtjevnijim segmentima predsveučilišnog obrazovanja (posebice u privatnom sektoru), te u razvojnim programima u javnom i privatnom sektoru.

OPIS PROGRAMA

Program sadrži sljedeće elemente:

1. Struktura i organizacija studija

Studij organizira i vodi Vijeće doktorskog studija, koje čine svi nastavnici na studiju, te predstavnici studenata. Studij saziva voditelj/ica studija ili zamjenik/ca voditelja/ice. Izvršne dužnosti obavljaju voditelj/ica, njegov/njezin zamjenik/ca i osobe koje oni ovlaste.

Studij je organiziran u šest semestara. U prvom semestru svakom studentu/ici imenuje se studijski savjetnik/ica, koji/a svoju funkciju vrši do imenovanja mentora/ice i stoji studentu na raspolaganju u vezi s orijentacijskim problemima (izbor mentora, teme,

budućeg istraživanja, itd.). U prvom i drugom semestru održavaju se predavanja i seminari iz oba predmetna odnosno problemska područja (u prvom semestru po deset sati predavanja iz prvog i drugog područja, ukupno 20 sati, u drugom po deset sati seminara iz prvog i drugog područja, ukupno 20 sati seminara). U izvođenju nastave uz stalne nastavnike sudjeluju i pozvani vanjski predavači. Najkasnije do početka drugog semestra studenti/ce biraju mentora/icu, s kojim/om dogovaraju temu seminarskog rada. U slučaju izrazitije interdisciplinarnosti teme ili druge opravdane potrebe uz mentora se može odrediti i ko-mentor. Full time studenti imaju najmanje 20, a part time studenti najmanje 10 sati konzultacija s mentorom. Seminare u pravilu vode po dva nastavnika. Na seminarima u II. semestru studenti/ce izlažu seminarske radove, koje ocjenjuju dva nastavnika. Nakon završetka nastave organizira se za skupni strogi ispit, iz jednog od dva predmetna područja, pred povjerenstvom od najmanje dva nastavnika. Literatura za ispit određuje se u dogovoru s mentorom i u principu je povezana s temom seminarskog rada u drugom semestru te s temom budućeg kvalifikacijskog rada.

U trećem semestru studenti/ice u dogovoru s mentorom definiraju temu istraživanja, te prijavljuju sinopsis doktorskog rada, koji javno brane u IV. semestru pred povjerenstvom od 3 ili 5 članova, pri čemu mentor ne može biti predsjednik povjerenstva. Studenti su obvezni da od III. do VI. semestra podnesu godišnje pisano izvješće o dosadašnjim rezultatima njihova istraživanja, a pored toga obvezni su i na 20 sati mentorskih konzultacija s mentorom i/ili ko-mentorom po semestru. Part time studenti mogu konzultacije obavljati i elektronskom on line komunikacijom. Najmanje jednom u III. semestru ili nekom višem semestru dužni su na seminaru u okviru doktorskog studija ili u okviru završnih semestara preddiplomskog odnosno pohađanje diplomskog studija izložiti neke relevantne aspekte rezultata dosadašnjih istraživanja. Uspješnost istraživanja ocjenjuje studentska zajednica, a verificira povjerenstvo koje se sastoji od mentora i još najmanje jednog nastavnika. Izlaganje na seminaru part time studenti mogu zamijeniti javnim publiciranjem tih rezultata (u znanstvenom časopisu, zborniku ili na web stranici). Uspješnost izlaganja ocjenjuje povjerenstvo u sastavu kao i u prethodnom slučaju.

Nakon četvrtog semestra studenti su dužni izraditi kvalifikacijski rad, tematski vezan uz dosadašnje rezultate istraživanja (opsega od 60.000 do 75.000 slovnih znakova), koji uz mentora ocjenjuje još jedan nastavnik.

Disertacija se ne može predati prije upisanoga VI. semestra i najmanje jednoga objavljenoga ili za objavljivanje prihvaćenog znanstvenog rada u publikaciji s međunarodnom recenzijom. Ona ocjenjuje i javno brani na temelju standardnih kriterija. Tročlano ili petočlano povjerenstvo, u kojemu mentori ned mogu biti članovi, a najmanje jedan član/ica mora biti s druge znanstvene ili znanstveno –nastavne institucije predlaže nadležnim fakultetskim i sveučilišnim tijelima (zaključno sa Senatom Sveučilišta) odluku može li se prihvatiti naslov i je li rad izvorni doprinos filozofiji odnosno interdisciplinarnom istraživanju utemeljenom na filozofiji ili organski povezanom s filozofijom.

Od III. semestra nadalje od studenata se očekuje da publiciraju svoje radove, kako one koji su izravan rezultat istraživanja, tako i onih koji spadaju u kontekst istraživanja ili su dio predradnji nužnih za istraživanje.

2. Predmeti

Dva su «predmeta» odnosno problemska područja, koja se diferenciraju po granama i problematikama interdisciplinarnih istraživanja (detaljnije u tč. 4: Studijska polja).

Na temelju dva jednakopravna kriterija, istraživačkog angažmana i uspješnosti dodjeljuju se ECTS-bodovi:

1. pohađanje predavanja u prvom semestru – 20 bodova
2. izbor mentora i prihvaćanje teme seminarskog rada – 10 bodova
3. pohađanje seminara u drugom semestru -5 bodova
4. aktivnost na seminaru – 5 bodova
5. obranjen seminarski rad u drugom semestru – 10 bodova
6. položen skupni ispit nakon drugog semestra -10 bodova
7. pozitivno ocijenjeno izvješće o dosadašnjim rezultatima istraživanja – 5 bodova
8. pozitivno ocijenjen kvalifikacijski rad – 10 bodova
9. izlaganje dosadašnjih rezultata istraživanja na seminaru – 10 bodova
10. položen ispit iz drugog stranog jezika – 10 bodova
11. objavljen ili za objavljivanje prihvaćen izvorni znanstveni članak u časopisu s međunarodnom recenzijom - 15 bodova
12. objavljen ili za objavljivanje prihvaćen izvorni znanstveni članak u drugom znanstvenom ili stručnom časopisu – 10 bodova
13. objavljeno ili za objavljivanje prihvaćeno prethodno priopćenje, pregledni ili stručni članak u časopisu s međunarodnom recenzijom – 8 bodova
14. objavljen ili za objavljivanje prihvaćen članak kao ad 13. u drugom časopisu – 4 boda
15. rad objavljen na web stranici – 5 bodova
16. sudjelovanje referatom na međunarodnoj znanstvenoj konferenciji – 12 bodova
17. sudjelovanje referatom na konferenciji s međunarodnim sudjelovanjem – 8 bodova
18. sudjelovanje referatom na domaćoj znanstvenoj ili stručnoj konferenciji ili na okruglom stolu – 4 boda
19. dinamika istraživanja verificirana na konzultacijama – maksimalno 10 bodova po semestru
20. sudjelovanje u pripremi domaće ili međunarodne konferencije ili okruglog stola – 3 boda
21. sudjelovanje u uređivanju znanstvene publikacije – 3 boda
22. bodovi preneseni s predmeta koje su studenti u dogovoru s mentorom izabrali s drugog doktorskog programa – prema kriterijima toga drugog studija, ali najviše 5 bodova po predmetu
23. prihvaćen sinopsis disertacije - 15 bodova
24. obranjen sinopsis – 15 bodova

Za prijelaz u viši semestar potrebno je skupiti 30 bodova. No, ne mogu se iz drugih izvora nadomjestiti sljedeći uvjeti:

Izbor mentora i prihvaćanje teme – uvjet za upis u II. semestar,

Obranjen seminarski rad u drugom semestru i položen skupni ispit nakon drugog semestra, te položen ispit iz drugog stranog jezika – uvjeti za upis u III. semestar,

Najmanje jedno pozitivno ocijenjeno izvješće o dosadašnjim rezultatima istraživanja i prijavljen sinopsis– uvjeti za upis u IV. semestar,

Pozitivno ocijenjen kvalifikacijski rad i obranjen sinopsis—uvjeti za upis u V. semestar, Najmanje dva pozitivno ocijenjena izvješća o dosadašnjim rezultatima istraživanja i najmanje 4 boda stečena na temelju tč. od 11. do 18.— uvjeti za upis u VI. semestar.

3. Obvezatne aktivnosti

Full time studenti su dužni prisustvovati predavanjima i biti aktivni na seminarima u I. odnosno II. semestru, kao i uredno sudjelovati na mentorskim konzultacijama, te na seminaru javno izlagati rezultate svojih istraživanja. Svi studenti su dužni ispunjavati uvjete koji se traže za prijelaz u viši semestar. Ostale aktivnosti nisu obvezatnog karaktera.

4. Studijska polja

Problemi povijesti filozofije i teorijske filozofije

Filozofijska povijest filozofije

Nužnost stvarnog i metodskog razlikovanja povijesti i historije. Povijest filozofije nije (znanstvena) historija «filozofija», «filozofa», «filozofiranja» («škole», «pravci», «stajališta» itd.). Metodo-logika povijesti. Povijesnost povijesti i filozofičnost filozofije. Ono filozofijsko povijesti same. Je li uopće filozofijska povijest filozofije moguća? Što jest i može biti nefilozofijska (znanstveno-historijska) povijest filozofije?

Sloboda kroz filozofiju

Kako stvar stoji sa slobodom u logici, metafizici (ontologika, teologika, kosmologika, psihologika) i etici. Sloboda kao «supstancija» (Spinoza). «Ideja slobode» (Kant). «Znanost slobode» (Hegel). Sloboda kao «volja za moć» (Nietzsche). Može li se «filozofirati» slobodu? Sloboda bez filozofije. Filozofija bez slobode. Nužna unutrašnja veza filozofije i slobode. Nemogućnost «filozofije slobode».

Platon i platonizam

Nefilozofičnost «nauke o idejama». Nefilozofičnost «idealizma». Teologičke pretpostavke «platonizma». Platonovi tekstovi i neiskazivost onog filozofijskog. Povijest filozofije kao «komentar uz Platona» (Whitehead). Platon i mogućnosti nerođenog filozofiranja.

Marx i Platon

Problem «ozbiljenja filozofije». Što je nezbiljska filozofija? Porijeklo zbiljnosti zbiljskog. Filozofičnost filozofije, mogućnost mogućeg i zbiljnost zbiljskog. Kriterij razlikovanja mogućeg i ne-mogućeg. Filozofija niti «nešto» moguće niti «nešto» zbiljsko. Tko ili što uopće može filozofirati? Nužnost filozofije i nefilozofičnost «zbilje».

Aristotelova «logika bitka»

Kako ono logičko uopće može biti. Logičnost onog logičkog. Bit razlikovanja onog logičkog, dijalektičkog i sofističkog. Zašto «metafizika» nije moguća bez «logike». Mora li «logika» biti (moguća) «metafizika». Filozofija bez «logike» i bez «metafizike». «Etika» bez «logike» i bez «metafizike». Ethos «logičkog bitka».

Nicolai Hartmann i Martin Heidegger

Što je utemeljenje/utemeljivanje ontologije? Što je fundamentalna ontologija? «Nova», «kritička» ontologija i «destrukcija povijesti ontologije». «Sistemska mišljenje», «sistematsko mišljenje» i mišljenje onoga biti. Povijest onoga biti i povijest kao najviši sloj «realiteta». Što jest misliti. Misliti kao pitati. Mišljenje kao onto-logička (puka) mogućnost filozofiranja.

Filozofija kao sistem

Nemogućnost filozofijskih «disciplina» bez sistema. Svaka «disciplina» (etika, estetika, logika, spoznajna teorija, itd.), svaka «filozofija nečega» («filozofija tehnike», «filozofija jezika», «filozofija religije», «filozofija uma», itd.) pretpostavlja sustav unutar kojega «nešto» ima svoje mjesto i smisao. Nemogućnost filozofije kao sistema kriterij je za prepoznavanje nefilozofičnosti svih mogućih «filozofijskih disciplina».

Filozofija kao jezik

Neprijemčnost svake moguće znanosti (lingvistika, filologija, psihologija, sociologija, itd.) jezičnosti jezika. Nemogućnost «filozofije jezika». Jezik nije «nešto». Filozofiranje kao najunutrašnjija mogućnost jezika. Problem istinskog jezika.

Karl Jaspers

Problem razlikovanja duševnoga-biti i duhovnoga-biti. Zdrava i bolesna duševnost. Mogućnost duhovne bolesti. Filozofira li duša («psihologija nazorā na svijet») ili duh. «Egzistencija», «svijet», «transcendencija» kao raspon onoga biti-čovjek. Filozofija između svega i ničega. Bolesni duh kao duh koji ne filozofira.

«Filozofija filozofije»

Je li uopće moguć filozofijski odnos spram filozofije. Je li moguće filozofijski znati što je i kako jest filozofija. Nefilozofijsko znanje «o» filozofiji. Unutrašnja, bitna struktura onog filozofijskog: filozof, filozofija, filozofiranje. Što bi «čovjek» morao biti da bi mogao biti filozof. Što mora biti da bi filozofija bila moguća (i nužna). Gdje, kada i kako ima filozofiranje.

Platon o zlu u dijalozima ranog i srednjeg perioda

Većina stručnjaka koji se bave Platonom usredotočuju se na vrednote kao što su dobrota, vrlina, sreća i znanje. Međutim, postoje i opreke tim vrednotama – zlo, porok, nesreća i neznanje – koje nisu puke lišenosti spomenutih vrednota, jer ih Platon često tematizira kao samostalne fenomene. Ovaj rad bavit će se neopravdano zapostavljenim negativnim značajkama, to jest razmatrat će Platonovu obradu loših stvari, loših ljudi i zla samoga po sebi. U dijalozima ranoga perioda Platon smatra da postoje tri loše stvari (*kakiai*) koje ujedinjuju sve što je loše, a to su porok, neznanje i nesreća. Svaka od tih triju stavki povlači sa sobom preostale dvije. U dijalozima srednjega perioda Platon opisuje prirodu zla u terminima funkcionalne teorije. U *Politeji* Platon karakterizira nepravednost kao ono što narušava ispravno funkcioniranje duše i svakog od triju dijelova duše. To znači da nepravednost omogućuje ostale poroke u duši i predstavlja princip nesretnog življenja.

Aristotelov pojam predodžbe

Pojam predodžbe (*phantasia*) igra vrlo važnu ulogu u Aristotelovoj psihologiji i epistemologiji. Predodžba je most između opažanja i mišljenja, osjetilnosti i racionalnosti. Predodžbe su ostaci opažaja i 'materijal' misli. No predodžba obuhvaća cijeli niz raznorodnih mentalnih sadržaja: od nejasnog opažanja, preko opažanja pod određenim opisom, do mašte i snova. U literaturi se postavlja pitanje koherentnosti Aristotelovog pojma predodžbe. Koherentnost tog pojma može se ustanoviti tako što će se pokazati da predodžba obuhvaća sve mentalne sadržaje koji nemaju objektivnu referenciju ili čija je objektivna referencija neodređljiva. Jedan od osnovnih problema za Aristotelov pojam predodžbe koji se hoće tematizirati, a koji nije obrađen u literaturi, jest problem kauzalne determiniranosti predodžbe. Naime, fenomenalni karakter i sadržaj pojedine predodžbe određen je opažajem koji ju je prouzročio. Aristotel dopušta varijaciju fenomenalnog karaktera i sadržaja predodžbe uslijed fizioloških procesa u tijelu, no to ne može objasniti funkcioniranje kreativne mašte koja ne samo što odabire predodžbe, nego ih preinačuje i kombinira s drugim predodžbama. Takvo je funkcioniranje mašte nužno za mišljenje u Aristotelovoj psihologiji, no kauzalna determiniranost predodžbe opažanjem i fiziologijom to, čini se, ne dopušta.

Hrisipova psihologija: tekstovi i tradicija

Treći čelnik stoičke škole i ujedno najutjecajniji stoički filozof, Hrisip iz Sola, od stoičke je filozofije stvorio jedan jedinstveni sustav. Osim značajnih priloga stoičkoj logici i epistemologiji, Hrisip je dao ortodoksnu formulaciju stoičke psihologije. U ovome radu istražiti će se Hrisipov vlastiti doprinos psihologiji koju su razvili njegovi prethodnici, Zenon iz Kitija i Kleant iz Asosa. U središnjem dijelu rada utvrdit će se koje je pojmove Hrisip uveo u stoičku psihologiju, te na koji način je modificirao pojmove kojima su operirali njegovi prethodnici (*phantasia*, *aisthesis*, *synkatathesis*, *ennoia*, *prolepsis*, *episteme*, *to hegemonikon* itd.). Metoda istraživanja sastojat će se ponajprije u analizi primarnih tekstova koji se mogu podijeliti. Pri tome će biti ključna analiza četiri vrste izvora: fragmenata Hrisipovih tekstova (izdanje R. Dufoura iz 2004.), fragmenata stoika srednjeg perioda (Panetije, Posidonije), tekstova stoika carskog perioda (Hijeroklo, Epiktet), i na koncu tekstova kritičara stoičke filozofije (Aleksandar iz Afrodizijade, Plotin, Galen). Budući da do sada nitko nije pokušao sustavno izolirati specifično Hrisipov doprinos stoičkoj psihologiji, ovaj rad će predstavljati originalan prilog.

Unutrašnja osjetila u skolastičkoj filozofiji

Skolastički su filozofi držali da osim vanjskih osjetila postoje i unutrašnja osjetila koja se nalaze u trima galenovskim ventrikulima mozga. Unutrašnja osjetila su postavljena linearno i kroz njih se procesuiraju i na koncu zadržavaju informacije zaprimljene putem vanjskih osjetila. Među skolastičkim filozofima postojalo je neslaganje oko toga koja i koliko unutrašnjih osjetila postoje, gdje su smještene, te koje sve funkcije imaju. Neki filozofi postuliraju tri unutrašnja osjetila (Bartolomej iz Engleske, Henrik od Genta), neki četiri (Sv. Toma Akvinac, Ivan od Janduna), neki pet (Avicenna, Albert Veliki, Roger Bacon), a neki čak šest (Guy od Chauliaca). Istraživanje će imati pet osnovnih

dijelova: (1) Povijest unutrašnjih osjetila: Aristotel, Galen, Nemezije, Augustin, Averroes. (2) Vrste, broj i funkcije unutrašnjih osjetila: filozofske pretpostavke. (3) Vrste, broj i funkcije unutrašnjih osjetila: fiziološke pretpostavke. (4) Razvoj pojma unutrašnjeg osjetila od Descartesa do Kanta. (5) Nestanak pojma unutrašnjeg osjetila ili njegova transformacija: Vesaliusova anatomija, Lockeov pojam svijesti i suvremena kognitivna znanost. Istraživanje će biti interdisciplinarnog karaktera jer će kombinirati uvide iz srednjovjekovne filozofije, srednjovjekovne medicine i kognitivne znanosti. Cilj istraživanja jest pokazati da je teorija unutrašnjih osjetila u skolastičkoj filozofiji prva informacijsko-procesna teorija u povijesti koja u nekoliko važnih aspekata anticipira uvide kognitivne znanosti.

Descartesove Meditacije u novom ključu: čitateljeve predrasude i kako ih eliminirati

Descartes na početku svog najpoznatijeg teksta, *Meditacije o prvoj filozofiji* (1641), čitatelju postavlja zahtjev da odbaci sve što vjeruje i prihvati samo ona vjerovanja u koja ne može sumnjati. Descartes se koristi određenom metodom kako bi čitatelju pomogao u tom nastojanju. Ta metoda sastoji se u osiguravanju da čitateljeva vjerovanja ne utječu na identificiranje onih vjerovanja u koja se ne može sumnjati. Descartesu je jasno da iako čitatelj želi odbaciti sve što znade, njegova će mišljenja neminovno utjecati na čitanje. Stoga su mnogi Descartesovi argumenti zapravo zamišljeni kao heurističke mjere eliminiranja ili bar minimaliziranja čitateljevih predrasuda. Čitanje *Meditacija* u tom ključu daje važne rezultate. Na primjer, rješavaju se neki akutni problemi u Descartesovom sustavu, jer interpreti koji ispuštaju iz vida da su mnogi Descartesovi argumenti tek heurističke mjere skloni su mu pripisivati nedosljednost i zbrkanost. Predloženo čitanje omogućuje novo tumačenje *Druge meditacije*, tezu u pravilu istinitosti u *Četvrtoj meditaciji*, te teza iz *Pete meditacije* o pravim i nepromjenjivim naravima, o istinskoj razlici između duha i tijela, i argumenta za postojanje materijalnih stvari.

Jedinstvo svijesti u Kantovoj transcendentalnoj dedukciji

Ovo istraživanje posvećeno je Kantovoj teoriji uma u središnjem poglavlju *Kritike čistoga uma* koje nosi naziv 'Transcendentalna dedukcija kategorija'. Argumenti tog poglavlja oslanjaju se na tri ključna elementa: jedinstvo svijesti (sposobnost ujedinjenja različitih osjetilnih podražaja u istoj svijesti), predmeti i činjenice kojih smo svjesni, te samosvijest. Iako su sva tri elementa važna, jedinstvo svijesti igra ključnu ulogu i dedukciji kategorija. U ovoj radnji ispitat će se stupanj opravdanosti tvrdnje da Kant koristi dva tipa argumenta u tom poglavlju, argumente koji dolaze do nužnosti jedinstva svijesti i argumente otpočinju s nužnošću jedinstva svijesti. Nakon razmatranja Kantove teorije jedinstva svijesti u svjetlu suvremenih razmatranja u filozofiji uma, pokazat će se kako je Kantova teorija razmjerno nesofisticirana pa će pokušati formulirati bolje razumijevanje jedinstva svijesti u sklopu Kantove filozofije. Također, propitat će se ukazuju li Kantova razmatranja o implikacijama jedinstva svijesti na to da svi mentalni sadržaji potencijalno utječu na subjektova vjerovanja o svijetu. To će biti uspoređeno s McDowellovom poznatom interpretacijom prema kojoj su Kantove intuicije konceptualno nabijene, tj. takve da aktualno, a ne samo potencijalno, utječu na vjerovanja.

Mit individualističke epistemologije

S obzirom da u velikoj mjeri ovisimo o drugima u stjecanju znanja, niti jedna ozbiljna analiza znanje ne bi smjela zanemariti društvenu dimenziju znanja. Međutim, prema mišljenju koje je rašireno među suvremenim analitičkim filozofima, novovjekovno filozofiranje o znanju, sa svojim izvorima u kartezijanskom racionalizmu i znanstvenom empirizmu, u temelju je individualističko. Ovo istraživanje stremi pokazati da individualistička epistemologija nije intrinzična značajka zapadnjačke filozofije, već da predstavlja interpretativnu konstrukciju koja je stekla popularnost tek u drugoj polovici 20. stoljeća. Razlog toj popularnosti treba tražiti unutar filozofije, koja je podložna trendovima koji pogoduju individualističkom shvaćanju epistemologije, ali i izvan filozofije, primjerice u naglasku na sebezpoštovanje koji se javlja u popularnoj kulturi 60-ih godina. Nizom primjera iz povijesti filozofije pokazat će se da su filozofi iz različitih razdoblja i filozofskih tradicija bili osjetljivi na društvenu dimenziju znanja, što dokazuje da je individualistička epistemologija mit.

Intencionalnost i naturalizam: Noam Chomsky i komputacijski model uma

U posljednjih petnaest godina rad Noama Chomskog obilježavaju tri značajke: (1) on brani metodološki naturalizam u proučavanju uma i jezika; (2) on zastupa ideju da će internalističke teorije mentalnih i jezičnih fenomena imati najveću eksplanatornu moć; (3) on smatra da neki aspekti uma i jezika – prije svega intencionalnost (činjenica da um i jezik predstavljaju stvari, bile one realne ili fiktivne) – spadaju izvan naturalističkog okvira. Ovdje će se dublje istražiti ove tri točke u svjetlu komputacijske teorije uma. Dokazat će se da je Chomsky načelno u pravu s obzirom na prve dvije točke, ali ne i s obzirom na treću točku. Ovaj rad pokazat će da je Chomsky podcijenio potencijal naturalističkog okvira da objasni intencionalnost zato što nije postavio naturalistički okvir dovoljno široko i zato što nije prepoznao ulogu koju predstave igraju u komputacijskim modelima uma. U ovom istraživanju pokazat će se kako se te greške mogu ispraviti uz zadržavanje prvih dviju točaka.

Mogućnost fenomenalne svijesti u ne-jezičnih i pred-jezičnih bića

Ned Block uveo je razlikovanje između fenomenalne i pristupne svijesti. Fenomenalna svijest jest iskustvo sa svojim kvalitativnim karakterom, dok je pristupna svijest raspoloživost mentalnih stanja za tjelesno i jezično djelovanje. Peter Carruthers tvrdi da je ponašanje životinja fenomenalno nesvjesno jer fenomenalna svijest pretpostavlja samosvijest i tzv. teoriju uma. Ispitat će se teza da živa bića koja nemaju jezik, ili uopće (životinje) ili ga još nisu razvila (bebe), mogu biti fenomenalno svjesna. Iznijet će se protuargumenti koji će pokazati da fenomenalna svijest ne implicira samosvijest i teoriju uma. Daniel Dennett tvrdi da *qualia*, središnje obilježje fenomenalne svijesti, ne postoje. Iznijet će se protuargumente koji pokazuju da bar neka životinjska iskustva imaju fenomenalnu komponentu. Na koncu će se iznijeti kriterije za utvrđivanje prisutnosti svijesti. Pri tome ću se pozivati na svjedočanstva iz behavioralnih znanosti, fizilogije, neuroznanosti i drugih relevantnih disciplina.

U potrazi za objašnjenjem: abdukcija u logici, filozofiji znanosti i umjetnoj inteligenciji

U ovom istraživanju proučavat ćemo pojam abdukcije, tj. logički utemeljenog rezoniranja od opažanja k njegovom najboljem objašnjenju (C. S. Peirce). Ovo istraživanje po svojoj

prirodi povezano je s teorijama eksplanacije u filozofiji znanosti i komputacijskim teorijama promjene vjerovanja u istraživanjima umjetne inteligencije. U ovom istraživanju najprije će se predložiti opća taksonomija abduktivnog rezoniranja. Nekoliko oblika abdukcije dobivaju se primjenom triju parametara: 1) tip rezoniranja (npr. deduktivno, statističko); 2) tip opažanja na koje je abdukcija usmjerena (npr. novina ili anomalija u nekoj teoriji); 3) tip objašnjenja koje se dobiva (npr. činjenice, pravila, teorije). Nadalje, odabrat ćemo nekoliko glavnih varijanti abdukcije i istražiti njihova logička svojstva. U tu svrhu poslužit će tzv. 'strukturalna pravila' zaključivanja. Naposljetku, prezentirat će se komputacijska analiza procesa abduktivnog rezoniranja koristeći se semantičkim tablicama. Također, specificirat će se načini implementacije različitih strategija traženja kako bi se generirali različiti oblici abduktivnih objašnjenja.

Boškovićeve filozofije matematike

Ne s drukčijom metodologijom od one kojom se pristupa Galilejevu ili Newtonovu djelu, treba pristupiti i Boškoviću kao filozofu matematike. Znameniti je Dubrovčanin od nastupne rasprave u Rimskom kolegiju pa do bilježaka uz treći svezak Stayera epa o vlastitim filozofskim uvidima neposredno pred smrt, dakle od 1740. do 1786., često i raznovrsno pristupao mnogim temama iz filozofije matematike. Među njima se posebno izdvajaju tri: beskonačnost, neprekinutost i utemeljenje geometrije. Zadatak je disertacije istražiti genezu Boškovićevih stajališta u području filozofije matematike i obrazložiti uzajamnu povezanost ovih triju glavnih tema u Boškovićevu propitivanju temelja matematike.

Paradoksi beskonačnosti od Galileia do Bolzana

Istraživanje paradoksa povezanih s očitovanjem raznih oblika beskonačnosti, koje je u protekla dva desetljeća doživjelo svoj novi zamah, usredotočilo se pretežno na paradokse koje nam je namrlo grčko nasljeđe i 20. stoljeće. Suvremena raspra o paradoksima mimoišla je paradokse koji su smišljeni, objavljeni i tumačeni u razdoblju od Galileia do Bolzana, točnije od Galilejeva paradoksa posude do Bolzanove knjige upravo o paradoksima beskonačnoga. Zadatak je disertacije istražiti te paradokse i odgovoriti mogu li oni poticajno poslužiti filozofskoj raspravi koja je u punom jeku.

Renesansna filozofija odgoja

U renesansnom razdoblju zbilo se zamašno prevrednovanje odgojnih ideala, od pionirske rasprave *De ingenuis moribus et liberalibus studiis* (1404) Petra Pavla Vergerija do proglašenja isusovačkog pedagoškog zakonika *Ratio studiorum* (1599). Ocjena toga razdoblja često završava na opisu institucionalnih promjena, ali ne zahvaća u filozofsku pozadinu promjena koje karakteriziraju Erazmo, Luther i Loyola. Cilj je disertacije odgovoriti na temeljno pitanje: Je li posrijedi tek rasuti mozaik različito usmjerenih napora da se filozofski promisli narav i cilj odgoja ili misaoni pokret s nekim zajedničkim obilježjima u području u kojem se to jedva očekuje?

Averroesova filozofija prirode

Averroesova filozofija prirode i danas je vrlo težak izazov za povjesničare filozofije. Tomu su dva razloga: 1. *Magnus Commentator* svoje je misli o prirodi povjerio mnogim svojim komentarima uz Aristotelove *libri naturales*; 2. napisao je niz samostalnih manjih

rasprava, koje su se u latinskom ruhu pojavile kao jedinstveno djelo *De substantia orbis* (1562). To nameće zadatak da se ustanovi geneza Averroesova umovanja o prirodi, a tek potom pristupi opisu cjeline njegova prirodno-filozofskog napora i ocjeni njegova doprinosa aristotelovskoj slici svijeta.

Telesio, Petrić, Bruno: mijene u kasnorenesansnoj filozofiji prirode

Kasnorenesansnu filozofiju prirode obilježio je trojica Telesio, Petrić i Bruno. Svaki od njih trojice ostvario je veliko djelo upravo u području filozofije prirode, ali mijene u razvoju njihovih stajališta tek očekuju pomne i kritički raspoložene tumačitelje. Još manje je istražen i kritički ocijenjen međudnos tih triju glavnih kasnorenesansnih filozofija prirode. Odgovoriti na oba istaknuta istraživačka izazova zadatak je ove disertacije.

Kasnorenesansna filozofija prirode u hrvatskih aristotelovaca: Nalješković, Gučetić, de Dominis

Tek je knjiga *Aristotle and the Renaissance* (1983) Charlesa Schmidta nedvojbeno dokazala kreativni doprinos aristotelizma renesansnom mišljenju u cijelosti, a nekim filozofskim disciplinama na osobit način. Renesansni aristotelizam iskazao se kao misaono plodan upravo u području filozofije prirode, omogućujući čak i rješavanje pojedinih prirodnoznanstvenih problema. U tom su misaonom tijeku sudjelovala tri hrvatska aristotelovca Nikola Nalješković, Nikola Gučetić i Marko Antun de Dominis, izabравši za teme svojih promišljanja stranice iz triju Aristotelovih djela: *Physica*, *Meteorologica* i *De coelo*, te objavivši knjige u razdoblju od 1579. do 1624. Zadatak je disertacije istražiti narav i misaoni domet prinosa renesansnom aristotelizmu, koji su ostvareni u djelima poznih hrvatskih aristotelovaca.

Rana europska recepcija Petrićeve filozofije prirode

Petrićevo filozofsko djelo doživjelo je neprekinuti odjek od kraja 16. do sredine 18. stoljeća diljem Europe. To na osobit način vrijedi za njegovu filozofiju prirode i, još uže, za njegov nauk o prostoru, koji je kreativniji odgovor doživio u Njemačkoj, Engleskoj i Češkoj nego među Talijanima. Ograničimo li se na ranije razdoblje, u izravni su dijalog s Petrićem do 1600. stupili Bernardino Telesio, Giordano Bruno, Otto Casmann, William Gilbert of Colchester i Daniel Sennert, a u prvoj polovici 17. stoljeća Johannes Kepler, Francis Bacon, Marko Antun de Dominis, Jan Amos Komensky, Athanasius Kircher i Pierre Gassendi. Pritom je misaoni dijalog s Petrićem poprimao različite oblike i polučio raznovrsne učinke, od usputne bilješke do prepisivanja, od polemičkoga žalca do novog stajališta. Zadatak je disertacije kritički istražiti cjelinu te raznovrsne i bogate europske recepcije Petrićeve prirodne filozofije do sredine 17. stoljeća, ustanoviti dimenzije kreativnoga utjecaja u pojedinih filozofa, naročite među manje poznatim talijanskim filozofima, i time ponuditi novu ocjenu o europskoj recepciji Petrićeve filozofije prirode.

Newtonova filozofija prirode

Istraživanja Newtonovih doprinosa optici, mehanici, matematici, alkemiji i teologiji redovito su se tek doticala filozofskih tema u Newtonovu djelu, ali dosad nisu dovela do cjelovite predodžbe koji tekstovi tvore korpus Newtonove prirodne filozofije i što se na temelju tih tekstova može zaključiti o Newtonu baš kao o filozofu. Dva glavna

Newtonova znanstvena djela, *Philosophiae naturalis principia mathematica* (1687) i *Opticks* (1704), sadržavaju ključne filozofske uvide u njegovu razumijevanju prirode i istraživanja prirode. Njima, ne samo zbog sadržajnih i metodoloških razloga nego i zbog utvrđivanja razvoja Newtonovih filozofskih uvida, valja pridodati i Newtonova pisma s izričitom filozofskom tematikom. Zadatak je disertacije ustanoviti i ocijeniti korpus Newtonove filozofije prirode, odgovoriti na pitanje tvore li ti tekstovi sustav ili tek misaoni mozaik i istražiti njegove neposredne filozofske odjeke u europskom kontekstu na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće.

Baglivijeva filozofija medicine na pragu 18. stoljeća

U svom tiskanom prvijencu *De praxi medica* (1696) Đuro Baglivi objavio je programatsku raspravu o metodologiji i filozofiji medicine. Svoje je stavove razdijelio na upozorenja „o najvećoj potrebi opažaja u medicini“ i pionirske ocjene „o zaprekama koje sve dosad ometaju pomnju liječnika pri opažanju“. Osobito sustavno prionuo je istražiti uzroke koji priječe da se na temelju opažanja usavršava medicinska praksa. Istodobno se suočio sa filozofskim uvidima 17. stoljeća, napose sa stavovima Bacona, Descartesa i demokritovaca. Zadatak je disertacije ustanoviti Baglivijeve izvore i u povijesnom kontekstu ocijeniti značenje Baglivijeve rasprave.

Recepcija Descartesove filozofije prirode u hrvatskih prirodnih filozofa 18. stoljeća

Prva od filozofija prirode, s kojima su se tijekom 18. stoljeća suočili hrvatski filozofi prirode, bila je ona Descartesova, kako je izložena u *Principia philosophiae* (1644). Na njezine izazove, stoljeće nakon njezina objavljivanja, odgovorila su u tiskanom obliku trojica profesora i jedan pjesnik: Luka Bakranin 1726, Mihovil Lipšić 1740, Benedikt Stay 1744. i Ruđer Bošković počevši od 1745. u više prigoda. Zadatak je disertacije utvrditi teme koje su iz Descartesove filozofije odabrali, oblike kako su ih obradili, filozofske razloge i implikacije njihovih stajališta. Ne manje važno je proučiti tiskane tezarije s filozofskih učilišta u Hrvatskoj i ustanoviti ima li u njima još kakvih odjeka Descartesa. Tek tada bi se mjerodavno mogao ocijeniti hrvatski udio u europskoj recepciji Descartesova sustava prirodne filozofije tijekom 18. stoljeća.

Recepcija Newtonove filozofije prirode na hrvatskim filozofskim učilištima tijekom 18. stoljeća

Za razliku od Descartesove, Newtonova filozofija prirode pobudila je hrvatske filozofe 18. stoljeća na doprinose, koji uzevši u cjelini tvore postignuće europske vrijednosti. To se prije svega odnosi na one koji su djelovali na inozemnim učilištima: u Košicama, Beču i Rimu. Ali se to ne odnosi samo na Mihovila Lipšića, Josipa Zanchija, Ruđera Boškovića i Benedikta Staya. Naime, na hrvatskom sjeveru djelovala je tijekom 18. stoljeća čitava mreža filozofskih učilišta: tri isusovačka u Zagrebu, Rijeci i Požegi, niz pomičnih franjevačkih učilišta u slavonskoj ravnici i pavlinsko u Lepoglavi. Tek treba ustanoviti korpus filozofskih tezarija izdanih na tim filozofskim učilištima pa u njima ustanoviti oblike i domete pri recepciji Newtonove filozofije prirode. Tek tada će se moći izreći cjelovita ocjena o hrvatskom udjelu u europskom newtonizmu 18. stoljeća.

Problem istine u suvremenoj filozofiji

Antiteza teorije korespondencije i teorije evidencije odavno već nema karakter ekskluzivne antiteze na planu pitanja o istini, utoliko što se dvojbe granaju, oblikujući niz konkurentskih (ali nerijetko i komplementarnih) koncepcija istine, uključujući i one koje osporavaju legitimnost i samog pojma istine. Od teorije koherencije, preko logicističkih ili eidetskih teorija, aksiološke teorije, ontološke teorije, poimanja istine kao aletheia, semantičkih teorija istine, pa do performativne teorije – širok je raspon koncepcija; prihvaćanje pojedine koncepcije ima i izravan utjecaj na modalitete interdisciplinarnе suradnje između filozofije i posebnih znanosti, ali i na metodološko utemeljenje bilo kojega istraživanja u svim znanstvenim područjima.

Smisao i perspektive neologicizma

Neuspjeh klasičnog logicizma. Logičke antinomije u Fregovoj teoriji. Russellova jednostavna teorija tipova. Russellova ramificirana teorija tipova. Kritike Russellovih teorija. Autoreferencijalna inkonzistentnost i mogućnosti obuhvatnih teorija istine. Kripkeova teorija istine. Quineova kritika pojma analitičnosti. 'Negativni rezultati' i logicistički program. Osnovne varijante suvremenog logicizma: Bostock, Boolos, Hale i Wright. Suvremene analize Fregeove definicije broja.

Ideja strukturalnog izomorfizma kao temelj teorije značenja i filozofije jezika

Klasična teorija korespondencije. Leibnizova lingua characteristica universalis. Fregovo pojmovno pismo. Teorija značenja kao teorija referencije. Wittgensteinova teorija slike u Tractatusu. Wittgensteinov obrat. Strawsonova kritika Russella. Putevi filozofske analize: logička analiza i filozofija običnog jezika. Parafrastična i reduktivna analiza.

Logički pluralizam i pitanje znanstvene metode

Pitanje postojanja jedne „prave“ logike ili više alternativnih logike – logički monizam i logički pluralizam. Pitanje znanstvene metode i znanstvenih metoda – pluralizam znanstvenih metoda. Logika i znanstvena metoda. Problem logičkog pluralizma i pluralizma znanstvenih metoda.

Logičko-filozofski temelji umjetne inteligencije

Filozofski prapočeci umjetne inteligencije – od Aristotela do Fregea. Logički pozitivizam i ideja umjetne inteligencije. Turing i počeci umjetne inteligencije. Logika i mehanizacija rezoniranja. Uloga logike u umjetnoj inteligenciji. Negativni rezultati teorije rekurzije i granice umjetne inteligencije.

Temporalne logike i filozofski problem vremena

Modalne i temporalne logike. Pristup temporalnim logikama u okviru logike predikata. Hibridni pristupi. Pitanje realizma i redukcionizma u prikazu vremena u logikama. Problem determinizma i ne-determinizma u temporalnim logikama. Filozofske teorije o problemu vremena. Temporalne logike i problem vremena.

Teorija izračunljivosti i suvremena lingvistika

Chomsky i suvremena lingvistika. Formalne gramatike i formalni jezici. Razvoj teorije izračunljivosti. Thueov problem riječi. Postovi produkciji sustavi. Formalizacije

izračunljivosti i formalne gramatike. Utjecaj teorije izračunljivosti na suvremenu lingvistiku – povijesni i konceptualni pristup.

Primjena teorije igara u suvremenoj logici

Teorija igara: razvoje teorije igara, primjene teorije igara u suvremenim znanostima i filozofiji. Logička semantika i teorija igara. Modalne logike i teorija igara – epistemičke, deontičke i temporalne logike. Teorija igara te dinamičke logike i logike promjene vjerovanja.

Relevantnost epistemičkih logika u spoznajnoj teoriji

Razvoj epistemičkih logike. Epistemičke i dinamičke logike. Epistemička logika više subjekata. Modeliranje dinamike epistemičkih stanja u epistemičkim logikama. Epistemičke logike i promjena vjerovanja. Epistemičke logike i definicije znanja.

Logika, jezik misli i prikaz znanja

Logika i jezik. Logika i filozofija uma. Teza o jeziku misli – Fodorova teza, utjecaj i kritike. Jezik misli i logički sustavi. Prikaz znanja u umjetnoj inteligenciji. Prikaz znanja i logika.

Relevantnost Goedelovog teorema nepotpunosti za spoznajnu teoriju i filozofiju znanosti

Goedelov teorem nepotpunosti. Utjecaj Goedelovog teorema nepotpunosti na logiku i filozofiju matematike. Logika i spoznajna teorija – negativni rezultati logike i granice spoznaje. Znanstvene teorije kao parcijalno interpretirani aksiomatski sustavi. Projekt logičkog pozitivizma i Goedelovi rezultati.

Problemi epistemologije

Terminom “epistemologija”, kojim se osobito u suvremenoj anglosaksonskoj filozofskoj literaturi, sinonimno zamjenjuje uvriježeni termin “teorija znanja/spoznaje” (theory of knowledge) označeno je šire istraživačko polje koje osim tradicionalne teorije porijekla, karaktera, tipova i stupnjeva znanja obuhvaća teorijski složeniju problematiku u rasponu od definitornih i opravdavajućih teorija znanja do filozofija znanosti i, osobito, filozofskih teorija racionalnog istinosnog diskursa, njegove konstitucije, funkcije i odnosa prema drugim diskurzivnim tvorbama (mitske, znanstveno-fikcionalne, literarne, religijske, etičke, političke i ideološke naracije). Time je naznačeno da polje interesa epistemologije obuhvaća kako istraživanja o problematici spoznaje u idejno-povijesnom smislu, tako i suvremena sistematska istraživanja različite teorijske provenijencije (jezično-filozofske, fenomenološke, semiološke, znanstveno-filozofske, socijalno-filozofske) i iz različitih tradicija i teorijskih kultura (anglosaksonske, francusko-epistemološke, hermeneutičke, neomarksističke) koje teže sintetskom, multidisciplinarnom i kritičkom poimanju fenomena znanja i njegovu posredovanju s drugim sistematskim područjima.

Ovakva opća koncepcija epistemologije prati trend rehabilitacije kritičkog i analitičkog interesa za teorijom znanja u filozofiji kroz koju se traže različiti, složeni, teorijski uvjerljivi i interdisciplinarno fundirani odgovori na izazov radikalne teze o “kraju/smrti” epistemologije kao najvećeg od prividnih problema filozofije (R. Rorty). Premda je takva namjera destrukcije epistemologije (zajedno s tematikom utemeljenja,

opravdanja i, osobito, istinitosti) prevladana i odbačena u suvremenoj diskusiji kao redukcionistička, scijentistička i pogubna za odnos filozofske refleksije i znanstveno-istraživačke prakse, ona je otvorila područja rasprave velikog istraživačkog potencijala kako s obzirom na povijest ideja tako s obzirom na sistematska istraživanja u teorijama znanja i praksi znanstvenih istraživanja. To važi primjerice za danas općenito prihvaćene spoznaje unutar znanstvenih zajednica da su različite znanstvene discipline međusobno upućene i osuđene na suradnju jer su odvojene razlikama u stupnju i načinu eksplikacije određenih fenomena a ne po različitim i nesvodivim stvarnostima; da teoretiziranje i eksperimentalna praksa predstavljaju različite, ali međusobno ovisne sposobnosti koje se moraju udružiti ako je stalo do spoznajnih rezultata; da pojam konkretne istine ovisi o pojmu apstraktne istine koji ne mogu opstojati samostalno; da se analiza običnog jezika može i mora primijeniti na analizu jezika znanosti; da svaki proces spoznavanja, uključujući specijalnu znanstvenu praksu, zadobiva značenje od drugih procesa u zajedničkom društvenom kontekstu i da se epistemologija mora orijentirati na obrasce koji tvore mrežu diskursa i upravljaju njome. Takva kritična masa metaznanstvenih spoznaja dovela je unutar anglosaksonske tradicije do zaokreta prema socijalno-epistemološkom pristupu u kojemu se ta tradicija susreće s kritičko-analitičkim nasljeđem u hermeneutičkoj, semiološkoj i socijalno-teorijskoj filozofiji.

Projekt je otvoren svim poslijediplomskim studentima koji su na temelju svojih prethodnih studija sposobni i zainteresirani za objedinjavanje i produbljanje opće teorijske i pojmovno-kritičke perspektive filozofije s konkretnim istraživačkim poljima u rasponu od povijesti filozofskih i znanstvenih ideja do sistematskog rada na području filozofskih i znanstvenih teorija jezika i diskursa (semantike, semiologije, pragmatike), teorije znanstvenih istraživanja do socijalno-teorijske, političko-filozofske i kulturalne teorije znanstvenog i racionalno-istinosnog diskursa.

U skladu s inter- i transdisciplinarnim razumijevanjem epistemologije kao kritičke discipline, poslijediplomski studij filozofije u specijalnom području teorije spoznaje, znanosti i drugih istinosnih diskursâ želi osobito ohrabriti istraživanja koja su usmjerena na *identifikaciju, rasvjetljavanje, interpretaciju i rekonceptualizaciju* odnosa između prirodnih i društvenih znanosti u svjetlu rezultata postignutih u suvremenim “tehnološkim” (napose tzv. “znanosti života”) posljednjih desetljeća. Riječ je o inovacijama tehničke, interpretacijske i konceptualne naravi koje su, s jedne strane, uzdrmale tradicionalni moderni poredak odnosa među znanostima tako da se u današnjim diskusijama govori o “novom neredu diskursâ”, s aluzijom na Foucaultov pojam “poredak diskursâ”; pri tome se misli na poredak odnosa među znanostima koji je kroz dugo vremena bio izgrađen i organiziran na *razdvajanju prirode i kulture*, kao bazične dihotomije, i na nizu daljnjih deriviranih dihotomija u različitim područjima i na različitim razinama znanstvenog rada (poput tijelo/duh u ontologiji, osjećaji/razum u epistemologiji, nered/red, fleksibilnost/strogost u metodologiji, instrumentalno/inovativno u teorijama umnosti, metaforično/doslovno u znanstvenom jeziku). S druge strane, te su promjene ostavile znatan trag u samorazumijevanju društvenih i humanističkih znanosti. Danas se u širokoj znanstvenoj zajednici smatra da društvene znanosti traže nove načine povezivanja s prirodnim i tehnološkim znanostima, dok protagonisti prirodnih znanosti sve više postaju svjesni da su njihov konceptualni aparat, teorijske tvorbe i metafore izvedene iz socijalnih i humanističkih znanosti, da im je potreban jezik teorije koji povezuje prirodu i kulturu u drugačiji kontekst. Time je dan

opći okvir za složena istraživanja znanstvenih diskursa i praksâ koja se daju grupirati prema sljedećim problemima:

— *Transverzalni epistemološki obrasci/ Razmjena koncepata između prirodnih i humanističkih znanosti i mogućnost posebne uloga filozofije*

Polazeći od različitih disciplina i polja znanja, poput filozofije, studija pojedinih znanosti, genetike i povijesti znanosti općenito, u suvremenim istraživanjima vlada interes za pitanja koje nove konstelacije znanja postoje između prirodnih i humanističkih znanosti, poput strukturalnih sličnosti i epistemičkih afiniteta između cijelih područja ili njihovih dijelova, ili pak, suprotno, koje dominantne epistemičke strategije i obrasci klasifikacije nastaju u konceptualnom transferu između dviju tradicionalno odvojenih kulture prirode i društva; nadalje, koja je uloga društvene refleksije i kritičnosti u novijim tehnoznanstvenim istraživanjima što su je izvorno razvile humanističke znanosti, ili pak značenje paradigmi i obrazaca književno-znanstvenih istraživanja u složenim konceptima poput teorije kaosa; koji kulturno-politički procesi odlučuju o vidljivosti i priznavanju značenja i utjecaja određenih domena znanja na druga a koja ostaju prešućena i nevidljiva. Postoji li, konačno, prostor za artikulaciju “genuino” filozofskog gledišta u poretku odnosa među znanostima povrh socijalno-teorijskog i imanentno-logičkog pristupa teorijama znanosti? Kakav je odnos između filozofije kao izgradnje smisla i znanosti kao ispostavljanja istine?

— *Epistemološke granice između znanja i vjerovanja danas/ Jedinstvenost vs pluralnost standarda znanstvenog diskursa*

Jedno od relevantnih pitanja suvremene diskusije unutar znanstvenih kultura organiziranih oko dihotomije priroda-kultura jest kako se danas, nakon snažnog udaljavanja između paradigmi egzaktnih znanosti i interpretacionističkih, “postmodernih” postupaka u humanističkim znanostima, konceptualiziraju kategorije interdisciplinarnosti, multidisciplinarnosti i transdisciplinarnosti, koje u humanističkim znanostima, napose onima feminističke orijentacije, predstavljaju samorazumljivost. Da li aktualna pomicanja granica vode iznova ka stvaranju novog, ujedinjujućeg koncepta znanosti za različita područja, kao što je to od sredine 20. stoljeća bio pojam “informacije”, ili se radi o drugačijem modelu jedinstva (strukturne sličnosti, analogije itsl.) Kakva je sudbina pojmova i koncepcija koji su obilježili humanističke znanosti kraja 20. stoljeća, poput “roda” i “rodnog subjekta”, te metodoloških koncepata poput strukture, mreže, konteksta, metaforičkog prijenosa, analogijskog mišljenja itd., na koje su se oslanjale kritičke humanističke discipline. Mogu li radikalne interpretacijske teorije poput teorije o “konstruiranosti” prirode ili spolnog identiteta osobe izdržati izazove novih prirodno-znanstvenih objašnjenja kakva nudi, primjerice, genetika.

— *Autonomija i sloboda istraživanja vs. “bezgranične mogućnosti” tehnoznanosti/ Kreativnost istraživača, pragmatička racionalnost i etička odgovornost znanstvenikâ kao globalne društvene elite*

Suvremene transformacije humanističkih i društvenih znanosti s jedne strane i nova savezništva s tehnoznanostima smatraju se izazovom i novom mogućnošću za razvoj novih epistemičkih strategija kako unutar prirodnih i tehno-znanosti tako i unutar kritičkih društvenih znanosti općenito. Za napredak same znanosti, s jedne strane, i za

napredak kulture i čovječanstva na temelju rezultata znanosti, s druge strane, nije više određujuća napetost između slobode (autonomije) znanstvenog interesa i političkog konteksta, koja je vladala stoljećima od početka modernizma na Zapadu, od pozitivnog doprinosa apsolutizma razvoju znanosti do degeneracije totalitarnih političkih režima; odlučujuća je, naprotiv, napetost koja proizlazi iz djelovanja investicijskog kapitala na znanstvena istraživanja i formativnog efekta pojedinih znanstvenih istraživanja (poput genetike) na razumijevanje i vrednovanje znanosti općenito. U takovm kontekstu postavlja se potreba za pitanjem etičke konstitucije znanstvenih zajednica iz različitih perspektiva, a ne samo iz bioetičke, koja danas prevladava u društvenoj refleksiji o znanostima. Pri tome, otvaranje različitih etičkih perspektiva ovisi o teorijskim artikulacijama subjekta, što napose znači da proglašenje smrti subjekta u postmodernističkoj kulturi humanističkih disciplina iznova zahtijeva refleksiju i rekonceptualizaciju. Otud i širok raspon istraživačkih mogućnosti — od epistemologije različitih tipova etike (bioetike, deontološke etike, tzv. integralne etike) do različitih koncepcija etičke konstitucije samog fenomena znanja i metaepistemičkog stava subjekta prema različitim praksama znanja (običnim i kvalificiranim) te modusima i medijima njihove realizacije (razum, emocije, jezik-govor, vještine).

Mjesto antropologije u Kantovu mišljenju

Kantova 'pragmatička antropologija' još je uvijek predmet velikoga interesa filozofa različitih orijentacija. Osobito je izazovan njen teorijski status obzirom na kantov kriticism i transcendentalizam s jedne strane i s obzirom na njegovu tezu, formuliranu u predavanjima o logici, da se sva bitna filozofska pitanja svode na pitanje «Što je čovjek?», s druge strane. U radu bi valjalo rekonstruirati intencije Kantova transcendentalizma, a potom ustanoviti smisao pragmatičkoga i pragmatičke antropologije, imajući u vidu da se on, s jedne strane radikalno kritički odnosi spram empirijske antropologije, a s druge strane u svome *Opus postumum* govori i o transcendentalnoj antropologiji. Ideja pragmatičke antropologije u stanovitoj je vezi i sa suvremenim teorijama pragmatike i transcendentalne pragmatike, kako su je razvijali K.-O. Apel i J. Habermas, pa bi i tu relaciju valjalo precizirati.

Antropologija i teorija povijesti u djelu Karla Marxa

Iako se je o Marxovu djelu puno raspravljalo, odnos antropologije i teorije povijesti nije sistematski razmatran, a on još uvijek inspirira suvremene diskusije. U radu bi valjalo ponajprije pokazati Marxov odnos spram Feuerbacha i ustanoviti koliki je bio utjecaj toga mislilaca na njega. U antropologijskom pogledu važni su za Marxa, nadalje, i Kant i Herder, te Hegel. Posebnu pažnju zavrijeđuje transformacija Marxovih stavova 40-tih godina 19.st. od jedne antropologijske na socijalnu i striktno povijesnu dimenziju čovjekova opstanka. U tom su pogledu relevantni ne samo rani i kasni Marxovi radovi, nego i mnogi preostali rukopisi, kao što su njegove bilješke o Morganu i drugim etnografima i paleoantropolozima njegova vremena.

Zamisao metantropologije u djelu Maxa Scheleva

Iako je Max Scheler začetnik filozofske antropologije kao filozofske orijentacije, pa i filozofske discipline, taj svoj filozofski projekt on nije uspio dovršiti. Zato je njegova zamisao antropologije još uvijek predmet suvremenih istraživanja i rasprava. U svome

filozofskom testamentu pod nazivom «Filozofski nazor na svijet» Scheler govori i o metantropologiji, pod čime misli na specifičnu poziciju antropologije, kakvu je on imao u vidu, u ljudskome znanju i smješta je između prve i druge metafizike. Obzirom na to da je u njegovoj ostavštini ostalo dosta rukopisa koji razmatraju ovu tematiku, valjalo bi tu zamisao precizirati na taj način da je se uspoređi s njegovim objavljenim spisima i ustanovi njen pravi smisao i domašaj. Pri tome bi valjalo imati na umu i njegov dvoznačni odnos spram fenomenologije i rekonstruirati odnose spram drugih tada živih misaonih prijentacija.

Teorija subjekta u filozofiji Helmutha Plessnera

Plessnerova antropologija i filozofija uopće još je uvijek u diskusiji svojim izazovnim tezama i razvijanjem određenih filozofskih problema. Jedan od njih je i njegova teorija subjekta. U radu bi valjalo pokazati na kojim antropologijskim, ali i subantropologijskim razinama, je u njega o subjektu riječ, potom konstituciju ljudskoga subjekta kao osobe i napokon njegovu artikulaciju u različitim tipovima izraza – od mimičkog izraza do govornog, njegovu okrnjenu artikulaciju u smijehu i plaču te, napokon, u različitim oblicima stvaralaštva, koje izdiže čovjeka u njegovu – po Plessneru - umjetnu zbilju. Nakon svega, valjalo bi ustanoviti i zašto on govori o čovjeku kao o samome sebi 'sakrivenome' biću. Ove Plessnerove teze u živoj su relaciji spram suvremenih diskusija o transcendentalnoj antropologiji, pa bi i taj odnos valjalo učiniti plauzibilnim.

Filozofija simboličkih formi i antropologija u Ernsta Cassirera

Interes za Cassirerovu filozofiju obnovio se je osobito nakon što je 90-ih godina prošloga stoljeća započeto objavljivanje njegovih sabranih djela, među kojima ima i veliki broj do sada neobjavljenih rukopisa. Njegova filozofija simboličkih formi pak ima izazovnu poziciju između jedne teorije spoznaje, teorije jezika, mita, religije, umjetnosti itd., rječju jedne teorije kulture, i antropologije. Pri tome je važno da je Cassirer krajem 20-tih godina s velikim interesom čitao filozofe kao što su Max Scheler i Helmuth Plessner, što je ostavilo traga i u njegovoj antropologiji, kako je izvedena u njegovom *Ogledu o čovjeku*. U radu bi valjalo rekonstruirati intenciju filozofije simboličkih formi kao i ove relacije spram antropologijskih ideja Schelera, Plessnera, ali i biologa Uexküll, koji je na sve njih utjecao. Posebno je zanimljiva i Cassirerova kritička recepcija američkih empirijskih antropologa.

Foucaultova teza o 'isčeznuću čovjeka'

Michel Foucault je mislilac koji je ostavio velikoga traga u epistemologiji, teoriji jezika, pa i u socijalnoj filozofiji. No iz te perspektive on je formulirao i izazovne zamisli o mogućnosti ili nemogućnosti sistematskoga, osobito filozofskoga, znanja o čovjeku u svome spisu *Riječi i stvari*. U radu bi valjalo rekonstruirati domašaje njegove epistemologije i pokazati do koje mjere ona doista pogađa jednu sistematsku, prije svega filozofsku antropologijsku intenciju. Pri tome su od važnosti i njegovi spisi *Nadzirati i kažnjavati*, *Povijest ludila* i *Povijest seksualnosti*. Posebnu pažnju zavrijeđuje njegov odnos spram strukturalističke orijentacije a i njegov odnos spram biologijske razine ljudskoga opstanka ostao je netransparentan

Kritika institucionalizma u antropologijskom mišljenju Arnolda Gehlena

Gehlenova teorija institucija iz 1956 doživjela je ambivalentnu recepciju u filozofskoj i socijalnoteorijskoj javnosti. U skladu s njegovom antropologijskom koncepcijom, ona respektira uvide mnogih empirijskih znanosti kao što su biologija, psihologija, paleoantropologija, etnografija itd., ali ima i opću filozofsku intenciju. Svoju dvojbenost ona pokazuje u tezi, da se «čovjek mora dati konzumirati od institucija». U radu bi valjalo pokazati pojedinačnoznanstvene i filozofske pretpostavke ove teorije i ustanoviti smisao ovako radikalnoga odbijanja ljudske spontanosti. Pri tome bi valjalo pokazati i njegove filozofske izvore i uzore.

Pojam čovjeka u mišljenju Gaje Petrovića

Gajo Petrović je bio svestrani filozofski mislilac, koji se nije bavio samo Marxom i marksizmom, nego i filozofijom egzistencije (posebno Heideggerom) i analitičkom filozofijom. Nema dvojbe da u njegovom mišljenju pojam čovjeka ima vrlo važno mjesto. Iako se on u tom pogledu prvenstveno inspirira Marxovim djelom, njegovo poimanje čovjeka pokazuje i utjecaje Martina Heideggera. S druge pak strane, on se kritički odnosi spram drugih suvremenih filozofskih i drugih koncepcija o čovjeku, kao što su prije svega koncepcije Maxa Schelera i Ernsta Cassirera. U radu bi valjalo rekonstruirati pojam čovjeka kako ga razumije Gajo Petrović i ujedno pokazati izvore toga razumjevanja i njegova stajališta spram drugih, osobito suvremenih antropologijskih koncepcija.

Antropologijski aspekt u filozofiji Jürgena Habermasa

Jürgen Habermas je suvremeni filozof golemoga opusa, koji je imao veliki odjek u suvremenim filozofskim diskusijama. Njegovo životno djelo predstavlja teorija komunikativnoga djelovanja, koja se upire na tradiciju socijalne filozofije od Marxa, preko E. Durkheima, kritičke teorije društva (osobito Adorna) i na teze H. Arendt, a u svoj kontekst ugrađuje i teme što ih je potaknuo *lingvistic turn*, jezični obrat u novijoj filozofiji. Ta teorija prema tome zahvaća razna tematska područja filozofije. Jedan od njenih važnih segmenata jest i (filozofska) antropologija, koja se aktivira osobito obzirom na njegovu tezu o poslijemetafizičkom mišljenju kao bitnom karkteru suvremene filozofije. U radu bi valjalo ustanoviti historijat Habermasova bavljenja antropologijom, odrediti antropologijske pojmove koji su u njegovoj filozofiji aktivni i odrediti njeno mjesto obzirom na teoriju komunikativnoga djelovanja i obzirom na Habermasov opus u cjelini.

Lista tema daje se u orijentacijsk svrhe i ne može se smatrati zaključenom.

Praktička filozofija i estetika

Utjecaj orfičkog dualizma na grčku duhovnost i etička učenja

U povijesnom aspektu potrebno je istražiti, sistematizirati, te rekonstruirati na temelju antičkih izvora, ali i uz uvažavanje kasnijih interpretacija, orfički kult i religijski nauk. Istraživanje se treba fokusirati na dualističke religijske postavke, prije svega na dualizam duše i tijela, dualizam božanskog i titanskog elementa ljudske prirode i najopćenitije na podvojenost božanskog i ljudskog poretka (onostranost i ovostranost). Ta dualistička pozicija djelovala je kao subverzivni i ujedno produktivni moment u sklopu grčke kulture i pružala uporište za kontinuiranu kritiku prevladavajuće kulturnog obrasca, te za kritiku prevladavajuće, homerske religije, kojoj je zapravo nedostajalo bitno obilježje

istinske religije, jer u njoj nije bila uspostavljena idealna protuteža realnosti, nego je ista ljudska stvarnost bila samo olimpski podvostručena. Produktivni utjecaj orfičkog dualizma može se pratiti književnosti (najizrazitije kod liričara Pindara) i dakako u filozofiji (najizrazitije kod Platona), posebice u etičkim učenjima. Budući da idealno-realna opreka predstavlja nužni egzistentni okvir moralnog djelovanja, a prema tome i teorijski okvir etičkog objašnjavanja, može se reći da je doprinos orfičkog dualizma ugrađen u temelje cjelokupne povijesti etike. Temeljna zadaća ovog istraživanja, u sustavnom aspektu, bila bi upravo utvrđivanje i artikuliranje tog doprinosa.

Moralna funkcija države kod Platona i Aristotela

Poznato je da dva najznatnija antička filozofa predstavljaju i simboliziraju oprečne misaone pozicije, da su im ishodišta i metode različiti do oprečnosti, što je rezultiralo i oprečnim filozofskim sustavima. No u odnosu države prema moralnosti, odnosno kategoriji dobra Plato i Aristotel zastupaju u načelu podudaran stav. država kao najviši oblik institucionalnog zajedništva nužni je uvjet moralnog života i postizanja moralnog dobra. Istraživanje bi trebalo rasvijetliti paradoks podudarnosti stava o moralnoj funkciji države na formalnoj i načelnoj razini i načina na koji se do njega dolazi, naime oprečnom filozofskom metodologijom, i sukladno tome na temelju bitno različitog određenja dobra.

Stoička etika i kršćanstvo

Lako je uočiti konvergenciju etičkih stavova stoičke škole i onih koje zastupa kršćanstvo koja seže do podudarnosti ne samo u fundamentalnim postavkama (dosljedni univerzalizam, kozmopolitizam, ravnopravnost) nego čak i u onim formulacijama u kojima se etička polazišta dovode do krajnjih konzekvencija i iskazuju na karakterističan način (ljubav prema neprijatelju), što je posebno izraženo u razdoblju helensko-rimskog, te kasnog stoicizma. Istraživanje bi u otvorenom problemskom polju trebalo, u povijesnom aspektu, utvrditi u prvom redu stupanj, kronološku razvedenost i konkretan sadržaj etičke konvergencije, zatim razmjere i putove mogućeg duhovnog utjecaja, te u, sustavnom aspektu, elaborirati filozofske i duhovne pretpostavke koje su omogućile približavanja etičkih pozicija stoicizma i kršćanstva, unatoč divergenciji njihova prirodno-pravnog i teološkog utemeljenja.

Problem slobode volje i podrijetla zla kod Augustina

Svijest o slobodi dospjela je s Augustinovima učenjem o slobodnoj volji u posve novi vidokrug, te u bitnome nadišla krajnji doseg antičkog razumijevanja slobode, kako je artikuliran u Aristotelovu učenju o slobodnom izboru. Taj proboj u novu razinu svijesti o slobodi nije bio nošen Augustinovom intencijom, nego je proizišao kao konzekvencija iz njegova teološki motiviranog tumačenja podrijetla zla. Da bi, naime, otklonio mogućnost da Bog bude tvorac zla u svijetu, tu je ulogu dodijelio ljudskoj volji, ali joj je istodobno pripisao i dalekosežnu moć odstupanja od zakona svemoćne stvoriteljske volje kao svojstvo slobode. Istraživanje u ovom problemskom polju utoliko se prvenstveno mora usmjeriti na izvođenje filozofskih implikacija u Augustinovu poimanju slobodne volje, na njihovu interpretativnu analizu i na situiranje novostvorenog koncepta slobode u povijesnofilozofijski proces napredovanja svijesti o slobodi, koji će u konačnici proiznijeti Kantovo određenje slobode kao autonomnog kauzaliteta.

Hrvatska recepcija Kantove etike

Premda se istraživanje recepcije Kantove etike u Hrvatskoj prvenstveno i pretežno treba usmjeriti na samu filozofiju, ono ne smije zanemariti ni druge srodne i dodirne akademske discipline te kulturna područja u kojima je Kantova etika ostvarila utjecaj ili postigla produktivne interakcije. Prema tome, utjecaj i prihvata Kantove praktičke filozofije potrebno je utvrditi, dokumentirati, analizirati ponajprije u okvirima filozofskih škola i usmjerenja (neoskolastika, marksizam, filozofija prakse, rehabilitiranje praktičke filozofije itd.), ali i na razini individualnih filozofskih opusa, zatim u srodnim i graničnim znanstvenim disciplinama (pedagogija, teologija, politologija itd). Cjelovito istraživanje mora obuhvatiti i različite institucionalne forme obrazovnog sustava i kulturnog života, te uzeti u obzir nastavne programe, ostvarenja u međunarodnoj suradnji, publiciranje prijevoda izvorne i sekundarne literature. Na kraju je potrebno sustavno prikazati i ocijeniti utvrđeno činjenično stanje i posebne uvide.

Kritika moralne svijesti u djelu M. Kangrge

Etička tematika svakako je najzastupljenija u bogatom i tematski razvedenom opusu M. Kangrge, a njegova ishodišni etički stav stoji u osnovi njegove cjelokupne misli i predstavlja ključ za ispravno razumijevanje drugih nosećih i nadoveznih kategorija (praksa/revolucija, svijet, vrijeme/povijest). Taj temeljni kategorijalni sklop Kangrgine filozofskog djela izgrađen je misaonom linijom kritike moralne svijesti i zaokružen u jedinstveni filozofski horizont, koji se odlikuje izvornošću i intelektualnom prepoznatljivošću ne samo u hrvatskim, nego i u mnogo širim, regionalnim i europskim okvirima. Istraživanje bi se trebalo fokusirati na Kangrgino kritičko utvrđivanje granica moralnosti, te slijedeći logiku njegova etičkog kritičizma rekonstruirati i interpretativno pratiti Kangrgino filozofsko prekoračivanja granica moralne svijesti kako bi se njene imanentno neostvarive zadaće mogle prenijeti na tlo povijesne djelotvornosti.

Problemi filozofije odgoja

U središtu pozornosti ovoga dijela istraživanja nalaze se tri aspekta filozofije odgoja; a) analitički aspekt (problematiziranje pojmova odgoja, obrazovanja, učenja i poučavanja, nastavnog autoriteta i nastavnih očekivanja); b) kritički aspekt (kritika ideologija, obrana razboritoga vrijednosnog pluralizma, spoznajni i voljni čimbenici građanskih i državljanskih kompetencija); c) preskriptivni aspekt (radikalno umno preispitivanje života, kultiviranje humaniteta u univerzalnom poštovanju moralnih osoba, narativna imaginacija koja njeguje suosjećanje i odgovornost). Konceptijski se povezuju istaknuta razumijevanja odgoja u okviru zapadne filozofske tradicije (Sokrat, Platon, Aristotel, stoici, Augustin, Toma Akvinski, renesansni filozofi, Descartes, Hobbes, Spinoza, Locke, Smith, Hume, Rousseau, Kant, Hegel, Nietzsche, Mill, Dewey) sa suvremenim problemima i izazovima, koje pred filozofiju odgoja postavljaju neizvjesna budućnost, rascjepkanost znanja, planetarna sudbina ljudskog roda, multikulturalnost, potreba odgajanja za razumijevanje i mir, konstitucija čovječanstva kao svjetske zajednice.

Problemi filozofije politike

Ova problematika povezana je s fundamentalnim teorijskim pomacima u povijesti filozofije politike, ali, i prije svega, s osnovnim ontologijskim, gnoseologijskim, antropologijskim i etičkim pretpostavkama filozofiranja u politici. Polazeći od toga da je filozofijska razina promišljanja politike omogućena u biti vazda filozofijskim ustrojstvom pitanja o biti zajednice kao temeljne kategorije, cilja i osnovnog problema političke prakse i teorije. Sadržaj predmeta obuhvaća

povijesni proces nadomještanja zajednice u klasnim društvima, te analizu filozofijskih pretpostavki moći, vlasti, i ostalih pojmova koji opisuju povijesnu praksu politike. Uz to, zadatak je nastave filozofije politike analiza procesa ideologizacije filozofijskih teza, tj. načina na koji filozofijski dostignute teze prelaze u ideologijske, pa i političko-pragmatske sadržaje.

Filozofija prava

Istraživanja zasnovana na filozofijskoj interpretaciji ključnih kategorija pravne teorije i prakse (privatno i javno pravo, osoba, vlasništvo, ugovor, kazna, proces, nasljeđivanje, krivično pravo, pravna država/vladavina prava, ustavno pravo, međunarodno pravo, pravo rata, itd.) polaze od analize norme, njezinih jezičkih i logičkih osobina, te od tipova pravne argumentacije. U raščlambi pravnih sustava polazi se od temeljnih vrijednosti što ih oni promiču, odnosa običaja i prava, etike i prava, politike (posebice: moći) i prava, religije i prava, te društvenoga konteksta i pravnoga sustava. Unutar ovih analiza temeljni pravci filozofije prava (od prirodnoga prava do pravnoga pozitivizma), kao i suvremene postpozitivističke, lingvističke, komunikacijske i druge teorije igraju važnu ulogu.

Problemi socijalne filozofije

Preuzme li se određenje socijalne filozofije kao one filozofijske grane koja se bavi pitanjima društva, tu je 'disciplinu' moguće pobliže odrediti brojnim tematima.

- *Rane filozofijske teorije društva*, iako su nastajale u 17. i 18. stoljeću, još uvijek su na dnevnom redu filozofijskih rasprava. Geneza filozofijskog pojma društva, kako se javlja u sintagmama "civilno društvo" odnosno "civilno stanje", zasigurno zaslužuje aktualnu filozofsku pozornost, to tim prije što je obnova tih pojmova krajem prošlog stoljeća ukazivala na redukcionističku uporabu pojma kapitalizma te na emancipatorske potencijale izvornog značenja civilnosti.
- *Razne i različite, međusobno konkurirajuće koncepcije društva* na djelu su od samih početaka rasprava o tom pojmu. Npr. određuju li pojedinci cjelinu društva i zajednice koje tvore ili pak cjelina povratno i presudno određuje pojedince, jesu li ljudske udruge zasnivane na "volji svih", shodno Lockeovim viđenjima, ili pak "općoj volji", kao što je tvrdio Rousseau, kao i što bi bila opća volja odnosno kako bi se konstituirala, i danas su otvorena pitanja. Od posebnog bi značaja mogle biti redefinicije pojma društva u prijelazu od *civil society* odnosno *société civile* prema *bürgerliche Gesellschaft*.
- *Odnosi društva i države* otpočetak su u središtu filozofskih razmatranja društva, budući da je neposredna posljedica sklapanja društvenog ugovora nastanak države. Je li država puki produžetak društva ili neka zasebna i od društva samostalna institucija? Da li je društvo podređeno državi ili je na djelu upravo obratno? Ili je pak riječ o nekom 'srednjem putu', pomiješanosti u međusobnoj uvjetovanosti spomenutog?
- *Priroda i kultura* u ovom se kontekstu prožimaju kroz različite pojmove. U središtu tih prožimanja zasigurno je teorija prirodnog prava, naročito prirodno pravo na opstanak i iz njega izvođena ostala ljudska prava odnosno institucije. U teorijama društvenog ugovora na djelu je, međutim, koncepcija prema kojoj ljudi, svojim umskim uvidima kao i umski postignutim dogovorom prevladavaju nedaće

- prirodnog stanja te utemeljuju ljudski poredak. U tom je kontekstu odnose prirode i kulture moguće razmatrati kao odnose nužnosti i slobode.
- *Značaj posjeda odnosno privatnog vlasništva u društvu* provlači se kroz gotovo sve koncepcije društvenog ugovora, bilo kao osnova za pribavljanje sredstava za život, bilo kao izvor socijalnih nejednakosti, bilo kao medij zadovoljavanja i rekreiranja sistema potreba.
 - *Društvo kao područje (materijalne) proizvodnje*, odnos društva i ekonomske sfere, nastanak i razvitak novca i njegova uloga omogućavanju nastanka i uvećanja bogatstva u fokusu su kako filozofijskih tako i ekonomijskih razmatranja.
 - *Znanost i tehnika* središnje su teme materijalne proizvodnje u uvjetima "krupne industrije", koje zauzimaju posebno mjesto tokom prošlog stoljeća.
 - *Industrija i zapadna racionalnost* tema je koju u fokus smješta Max Weber no ona ostaje u raspravama do naših dana, u različitim vrijednosnim kontekstima.
 - *Društvo kao udruga* nastala slobodnom voljom u njoj sudjelujućih pojedinaca i njoj odgovarajuća unutarnja struktura nasuprot poretku staleža kao a priori danom obliku međuljudskog odnošenja.
 - *Pravo i privilegij* je tema novovjekih poredaka građenih na umnom konstrukt. Kasnije rasprave (od 19. st. na ovamo) o pravu i pravednosti odigravaju se u okvirima političke filozofije, ali isprepletene s problematikom sve složenijih društvenih odnosa i struktura.
 - *Jezik kao osnova svih ljudskih odnosa* značajna je tema u socijalnofilozofskim raspravama, koja kulminira u kasnog Habermasa.

Kontroverze pojma Drugog kao različitog ili manje vrijednog

Na primjeru Pitagorine i Heraklitove filozofije valja pokazati i istražiti početke kontroverzi pojma Drugog, kao različitog ili manje vrijednog. Naime za Pitagoru je svijet u osnovi harmonija brojeva u kretanju uz muziku i ritam. Njegovo razlikovanje na prvotno, svjetlo, dobro, savršeno i vječno i drugotno prolazno, nesavršeno, tamno i zlo ima i rodne (spolne) atribucije. Naime uz prvo se vežu neparni brojevi i muški rod (spol), a uz drugo parni brojevi i ženski rod. Nasuprot Pitagori Heraklit koji svijet vidi također kao neprestanu mijenu («sve teče») metaforički iskazanu vatrom rodnu (spolnu) razliku smatra prirodnom i ne vrši asimetrično vrednovanje rodova. Dapače, odnos različitog (protivnog) vidi kao «sklad» i «slogu». Kretanje se kao mijena suprotnosti može iščitati u kineskoj paradigmi jina i janga i njihovih rodnih atribucija. Na osnovi navedenih začetnika filozofijske problematizacije ove teme imaju se iščitati njihove implikacije za povijest filozofije, a naročito u suvremenoj filozofiji postmoderne i postfeminizma.

Integracija svjetonazorskih rodnih (spolnih) predrasuda u filozofiju ili filozofska legitimacija rodnih (spolnih) predrasuda

Na primjeru Aristotelove filozofije pokazuje se konstrukcija rodnih (spolnih) predrasuda i njihovu integraciju u sustav filozofije i sustav znanja. Naime, Aristotel kao sistematičar antičke misli, utemeljitelj grana filozofije (logike, metafizike, politike, estetike) i posebnih znanosti, osnivač empirijskih istraživanja usustavio je zgradu znanja dalekosežnog utjecaja. Njegova centralna pozicija u antičkoj, kasnije arapskoj i srednjovjekovnoj filozofiji postala je paradigmatičnom i za kasnije sljedbenike. U svoju

je filozofiju integrirao svjetonazorske predrasude o robovima i ženama kao manje vrijednim bićima koji su takvi po prirodi, pa se njihova subordiniranost ne problematizira. Ovo samorazumljivo, nekritičko prihvaćanje svjetonazorskih predrasuda od strane centralnog filozofskog autoriteta doprinijelo je njihovom prihvaćanju kao presedana. Generacije filozofskih sljedbenika ponavljale su ih i podrazumijevale neupitnima. Na temelju toga istražuje se opravdanost hipoteze prema kojoj ji dualizam Aristotelove metafizike, rascjep na formu (koja je opća, supstancijalna i aktivna) i materiju (koja je pojedinačna i pasivna), preteča sličnih dualizama (materija-duh, priroda-povijest) u vezi s rodnim (spolnim) pripisivanjima. U tom se sklopu nameće pitanje što se dogodilo s kritičnošću filozofskog mišljenja? Valja ukazati na one primjere filozofskog mišljenja (kod Platona na primjer) i dalje tijekom povijesti filozofije koji pokazuju otklon od ovih predrasuda. Odatle slijedi oblikovanje konteksta unutar kojega se mogu iščitavati predrasude o ženama tijekom povijesti filozofije od srednjovjekovnih filozofa do Nietzschea («Ideš li k ženama? Ne zaboravi bič!»).

Pojam čovjek –rodno(spolno) iščitavanje

Na temelju iščitavanja pojma *čovjek* iz rodnog (spolnog) očišta mogu se pokazati aspekti asimetrije i hijerarhije ovog pojma. Naime, u širem značenju ova se riječ koristi za ljudsko biće bez obzira na rod (spol), dok se u užem značenju koristi za čovjeka jednog roda- muškarca. Pojam čovjek se u odnosu na svoje subordinirane sastavnice razlaže asimetrično, a sastavnica muškog roda ima tendenciju da se prezentira kao opći univerzalni pojam. U radovima filozofa (Kanta, Hegela i drugih) u tom se smislu dade iščitati redukcija pojma čovjek na čovjeka muškog roda. Također ova redukcija pretpostavlja bijelca i čovjeka Zapada, itd. Dekonstrukcija ove leksičke i filozofske konstrukcije (Irigaray, Deleuze, Derrida, Iveković, Veljak, Kodrnja) nameće pitanje na što ukazuje konstatacija da jezik nije rodno (spolno) neutralan? Mogu li naputci koje nudi Irigaray, a koji se odnose na rodnu upotrebu jezika i gramatike biti poticajni? Kakva je u tom kontekstu sveza filozofije, lingvistike i politike? Mogu li formalni naputci u vezi upotrebe zanimanja u ženskom rodu na primjer djelovati dvoznačno: kao afirmacija ženskih prava i kao nametanje službene politike?

Utopije i patrijarhat

U djelima utopista (Bacon, Morus, Petrić, Campanella) valja istražiti rodnu (spolnu) dimenziju. Kako se u tim radovima konstruira rod(spol), na osnovi analize podjele poslova, organizacije obitelji, ženskih prava... Naglasiti elemente nadilaženja, zadržavanja ili modifikacije patrijarhalnih obrazaca. Je li naglasak na privatnom vlasništvu, znanosti i dobroj organizaciji «progutao» teme vezane uz privatnost koja pretpostavlja prostor (mjesto) žene? U tom smislu mora se iščitati i rodnu (spolnu) dimenziju ženskih utopija. U radovima Christine de Pizan, George Sand, Margaret Atwood, Ursule le Quin, Marie Darrieussecq valja istaknuti naglaske, ironijske pomake, fikciju, te izvršiti eksplicitnu i implicitnu rodnu (spolnu) analizu. Tako se mogu prepoznati paralele utopije i zbilje. Koji su elementi utopijskog ozbiljeni i na koji način: kao politički projekti ili kao poredci?

Hrvatska estetička terminologija

Takav rad ne bi naprosto skupljao i sređivao građu već bi morao odgovoriti i na temeljno pitanje da li postoje pojmovi koji su isključivo estetički odnosno što neki pojam čini estetičkim.

2. Kritika estetike kao discipline

2.a Grlićevo shvaćanje estetike

2.b.Heidegger i kritika estetike

Radovi koji produbljuju temeljna pitanja estetike na relevantnim i izazovnim filozofima.

3. Croce i hrvatska refleksija o umjetnosti i lijepome

Za taj rad postoje neke predradnje i veliki korpus za istraživanje zbog velikog utjecaja ovog talijanskog filozofa na hrvatske estetičare.

Utjecaj Hegelove Estetike

Utjecaj Hegelove *Estetike* valja istraživati u dvije dimenzije: a) u Hrvatskoj, te b) generalno u suvremenoj teoriji umjetnosti. Suočavanje s djelom filozofa čija je estetika istovremeno filozofija umjetnosti, povijest umjetnosti i teorija pojedinih umjetničkih vrsti od iznimne je važnosti za interdisciplinarnu suradnju filozofije umjetnosti i znanosti koje za svoj predmet imaju pojedinu umjetnost.

Estetička misao Ivana Fochta

Rad toga veoma važnog filozofa, koji se smatra jednim od vodećih hrvatskih estetičara 20. stoljeća nije još bio predmetom monografije. Istraživanjem njegova opusa stječu se pretpostavke za primjereno valoriziranje njegova nepravedno zanemarena estetičkog i općenito filozofskog opusa.

Vizualno mišljenje: Rudolf Arnheim

Rudolf Arnheim je klasični autor, s recepcijom u Hrvatskoj, a bitni momenti njegova vizualnog mišljenja mogu se analizirati i vrednovati u kontekstu suvremenih teorija vizualnog mišljenja kakve su npr. reprezentirane u radovima B. M. Stafford, W. J. T. Mitchella, Normana Brysona i dr.

Prijenosnici kulture

Rad koji bi na osnovi najnovijih istraživanja i njihova produbljanja uveo u našu raspravu tzv. materijalnost kulture. Interdisciplinarnost i multidisciplinarnost pristupa je neophodna s realnim očekivanjima da će istraživanje uz sve drugo rezultirati velikim ili bar značajnijim probojima na metodologijskom planu interdisciplinarnih istraživanja.

Estetika i teorija medija

Svrha ovog istraživanja sastoji se u usporedbi dvaju načina pristupa zajedničkom korpusu problema. Bitan moment utemeljenja interdisciplinarnog pristupa zajedničkoj problematici.

Teorije estetičkog subjektiviteta

Sintagma «estetički subjektivitet» pojavljuje se u teorijama subjekta naročito u njemačkoj tradiciji: polazište rada bile bi teorije K. H. Bohrera, M. Seela, J. Hoerischa, Petera Buergera i drugih.

Suvremena hrvatska estetika u europskom kontekstu

Suvremena hrvatska filozofija druge polovine dvadesetog stoljeća (Grlić, Focht...), otvorila je nove značajne horizonte u promišljanju i diferenciranju samog pojma estetike kao i mogućih pristupa umjetnosti. Pokazuje se potreba detaljnije istražiti utjecaj npr. Nietzschea, Marxa, Adorna, Heideggera, Blocha... na stajališta koja su u nas bila dominantna u 60-tim, 70-tim i 80-tim godinama i ustanoviti samosvojan doprinos naših autora, što je moguće samo ukoliko istraživanje obuhvati i tadašnji širi europski kontekst raspravljajući o umjetnosti, filozofiji umjetnosti i esteticima.

Kantovo značenje za suvremene estetičke rasprave

Immanuel Kant je jedini filozof čiju važnost u tumačenju umjetnosti i lijepog posebno ističu razne suvremene filozofske škole (koje inače nemaju mnogo zajedničkog: npr. analitička filozofija, egzistencijalizam, marksizam, filozofska postmoderna...), pokušavajući vlastite pozicije izlagati i ispitivati u odnosu na njegovu misao. Istraživalo bi se utemeljenje takvih stavova u odnosu na Kantovo tumačenje biti epohe i povijesti moderne kulture (zbiljnost je po sebi fikcionalne prirode i ne konstituira se realistički), umjetnosti kao nečeg kontroverznog (intimnog i ujedno univerzalnog), Kantove koncepcije estetskog iskustva kao utemeljenja za pristup najnovijim fenomenima umjetnosti (za razliku od Hegelovih pojmova koji u tom okruženju više ne funkcioniraju) i drugo.

Estetičko iskustvo

U zapadnoj tradiciji, uz vjerovanje i znanje, estetičko iskustvo ima, dakako, svoje sistematičko mjesto. Međutim težište istraživanja ne bi bilo na tradicionalnoj filozofiji već na stajalištu da je pristup novoj umjetnosti: konceptualnoj umjetnosti, video umjetnosti, kompjuterskoj i umjetnosti posredstvom interneta, instalacija...adekvatnije moguć filozofskim promišljanjem estetičkog iskustva nego promišljanjem pojma umjetničkog djela, što dakako dotiče ozbiljna promišljanja autonomnosti umjetnosti, kao i niz velikih estetičkih pitanja.

Problem metafore u esteticima

Opsežna tema posebno bi se ispitivala u teorijama dvadesetog stoljeća, u kojem nam se čini posebno produktivnom. Riječ je o dobu u kojem se umjetnost razumije unutar paradigme «jezika»-kako u filozofiji egzistencije, tako i, primjerice, analitičkoj filozofiji. Svakako je potrebno problem metafore, sa stajališta suprotstavljenih pozicija ovog stoljeća, sagledati i u odnosu na tumačenje njezinog značenja u cijeloj povijesti estetike.

Pojam lijepog i odnos spram umjetnosti u 20. stoljeću

Iako estetika kao disciplina postoji tek od sredine 18. stoljeća filozofska misao o lijepom i umjetnosti prisutna je od samih početaka filozofije u antici. Kod Platona, primjerice, metafizika lijepog odvojena je od umjetnosti i tako ostaje i u srednjem vijeku. Veza onog

lijepog i umjetnosti poklapa se s jedinstvenim pojmom umjetnosti i osnivanjem estetike kao discipline. Početkom dvedesetog stoljeća više ni umjetnici ni filozofi ne polaze od pretpostavke da je temeljna karakteristika umjetnosti ljepota. Istražile bi se filozofske i kulturne pretpostavke te mijene.

Blochove koncepcije umjetnosti u sklopu postmoderne

Koncepcija umjetnosti Ernsta Blocha, kojega se smatra i najznačajnijim filozofom ekspresionizma, ima svoje jasno mjesto među teoretičarima moderne (stojeći uz bok najznačajnijem estetičaru moderne T.W. Adornu, koje je to izborio svojim djelom «Estetička teorija»). U raspravama i moderni i postmoderni značaj Adorna za pretpostavke te rasprave dostatno je osvijetljavao. Blochovo mjesto u toj raspravi mogao bi biti predmet iscrpnijeg istraživanja: osvjetljavajući postepeno temeljno pitanje o tome koliko je sam Bloch elementima svoje teorije u moderni (utopijski karakter mišljenja), a koliko već anticipira postmodernu (tumačenje fragmeta, montaže....).

Georg Simmel i ideja kulture

Ideja kulture postaje temeljnom u suvremenim raspravama, i to nipošto samo u okviru kulturalnih studija. Kako je sedamdesetih godina pojam društva bio onaj preko kojega se prelamalo tumačenje cjeline, pa i umjetnosti, danas je to postao pojam kulture. U okviru suvremenih rasprava o ideji kulture posebno produktivno za istraživanje čini nam se djelo Georga Simmela s početka 20. stoljeća, o kojem u nas nije iscrpnije pisano.

Estetika i politika

Odnos estetike i politike otvara niz pitanja koje su s njim povezana. Prije svega čini se da je riječ o suprotnostima, s obzirom da se estetika bavi umjetničko-imaginarnom sferom s onu stranu svakodnevice, dok se politika upravo bavi onim praktičnim svakodnevice.

Poznata je čuvena definicija fašizma Waltera Benjamina, koji ga za razliku od komunizma kao «politiziranja umjetnosti», određuje kao «estetiziranje politike»-tj. estetiziranje rata kao uništenja. Dakako, uz to poznata je i «estetika otpora». Istraživalo bi se koliko ti Benjaminovi termini danas još mogu biti aktualni, ali i pretpostavke odnosa estetike i politike od romantike naovamo.

PROMJENE PARADIGMI U POVIJESTI ESTETIKE I SUVREMENA STAJALIŠTA

U povijesti estetike i misli o umjetnosti povijesno su se mijenjale paradigme unutar kojih se tumačila umjetnost. Prvo je riječ o mimezisu (od antike, preko srednjeg vijeka i renesanse do 18 stoljeća, iako je prisutna primjerice u realizmu 19 st. kao i sočrealizmu 20.-tog), pa ekspresiji (javlja se s tumačenjem subjekta kao autora, ogledno zastupana u Kantovoj filozofiji), recepciji (teorije npr. Jaussa, Isera...), a paradigma jezika je dominantna u cijelom 20.-tom stoljeću i to u raznim filozofskim školama (spomenimo samo razne autore: Wittgenstein, Heidegger, Gadamer...). Čini se da krajem prošlog stoljeća i ta paradigma gubio svoje značenje, pa bi se istraživale najnovije teorije (koje se bave onim vizualnim, antropološkim uvidima...) u skoplu pitanja je li na djelu nastajanje novih paradigmi.

Umjetnost i rat

Intelektualci i umjetnici, napose nakon događaja od 11. rujna 2001., iznova i to vrlo kontroverzno promišljaju odnos rata i umjetnosti (primjerice u Njemačkoj Bazon Brock i P. Sloterdijk). Postavlja se pitanje koliko je rat izvorniji od mira te koliko je naša kultura zasnovana na tome. Unutar teme istraživala bi se uska povezanost rata i kulture u svim aspektima: od televizijskih diskusija, arhitekture, dizajna uništavanja i kompjuterskih igara, s posebnim naglaskom na odnos umjetnosti i rata i njezinog mjesta u sustavu kulture.

Medicinska etika – bioetika – integrativna bioetika

Bioetika je doduše nastala u problemskom polju medicinske etike, ali kao svojevrsno prekoračivanje medicinsko-etičkog okvira, jer su zaoštrene moralne dileme koje je proizveo znanstveno-tehnički napredak u području medicine naprosto tražile širi orijentacijski horizont. Bioetika, koja je u svojoj početnoj fazi bila percipirana kao "nova medicinska etika", ubrzo je prošla razvojnu preobrazbu kojom je svoje predmetno područje preko granica medicine i biomedicinske znanosti proširila do globalnih razmjera te obuhvatila ekologiju, problematiku uloge i smisla znanosti uopće i života kao takvog, sve do fundamentalnih pitanja zapadne civilizacije i opstanka čovječanstva. S druge strane u metodološkom aspektu zbio se bitni pomak kojim je bioetika nadrasla moralnu refleksiju i uzdigla se do razine etičke refleksije. No, brzo proširenje bioetike bilo je popraćeno i površnim prihvaćanjem i slabljenjem njenih inovativnih potencijala, te napuštanjem izvorne vizije globalnog orijentacijskog okvira, tako da se bioetika počela sve više vraćati u skućene okvire medicinske etike, doduše pod moderniziranim nazivom "kliničke bioetike". U protuteži i izravnom protivljenju toj redukciji bioetičkih perspektiva izgrađen je koncept integrativne bioetike, koji zastupa pluriperspektivnost kao metodološki *proprium* bioetike. Istraživanje aktualne konstitucijske i metodološke krize u bioetici ima zadaću opisati pojavne oblike, utvrditi razmjere i proniknuti u dublje razloge tog regresivnog trenda u bioetici, a potom ga kritički valorizirati na argumentacijskoj podlozi integrativne bioetike.

Bioetika i prijelom epoha

Pojavu bioetike možemo shvatiti kao izraz i posljedicu krize dovršenosti novovjekovlja kao znanstveno-tehničke epohe, a prema svom najpotpunijem i najdalekosežnijem određenju ona predstavlja pluriperspektivno duhovno područje u kojem se osvještava i sustavno artikulira aktualni svjetskopovijesni proces prelamanja epoha. Kao orijentacijska znanost - koja je, dakle, usmjerena prema "smisaonoj", a ne prema "objektnoj istini" (F. Kaulbach: Sinnwahrheit, Objektwahrheit) i koja stvara "orijentacijsko", a ne "uporabno znanje" (J. Mittelstrass: Orientierungswissen, Verfügungswissen) - bioetika ujedno predstavlja globalni orijentacijski okvir u situaciji prijeloma epoha i sve jasnijeg ocrtavanja nove svjetskopovijesne epohe. Istraživanje uloge bioetike u osvještavanju prijeloma epoha, te u građenju globalnih orijentira u prijelomnoj i nastupajućoj situaciji ima dvostruku zadaću; s jedne strane to je "iščitavanje" i tumačenje znakova novog vremena u metodološkom obrascu u kojem je F. Bacon najavio uspon novovjekovne znanstveno-tehničke civilizacije, te s druge strane sustavno razvijanje filozofijskopovijesne perspektive u sklopu bioetičkog metodološkog pluriperspektivizma.

GMO kao etički i bioetički problem

Znanstveno postignuće kojim je omogućeno probijanje barijere za prijenos gena između nesrodnih vrsta (horizontalni prijenos gena), rekombinacija nasliednog materijala, te stvaranje transgenih organizama, nipošto nije bio samo još jedan korak u kontinuiranom napredovanju novovjeka znanosti i tehnologije. Bio je to vrhunski doseg programa ovladavanja prirodom, na kojem je utemeljena novovjeka znanost, ali i kristalizacijska točka u kojoj su postale razvidne krajnje konzekvencije tog programa i u kojoj se je na alarmantan način potvrdila nužnost promjene generičkog stava prema prirodi kao *condicio sine qua non* ljudskog opstanka. Čovjek je time dospio u posve novu dimenziju odgovornosti: nije to više *ontička* odgovornost za pojedina živa bića, nego *filonička* odgovornost za njihove vrste; nije to više antropocentrična odgovornost prema mjerilima ljudskog roda, nego biocentrična odgovornost prema mjerilima univerzuma života. Istraživanje problema GMO-a u njegovu etičkom i bioetičkom aspektu trebalo bi najprije kategorijama filozofske etike, a potom na bioetičkim zasadama rasvijetliti novu dimenziju odgovornosti i sukladno tome projektirati primjereni orijentacijski okvir.

Nastanak i razvoj bioetike kao interdisciplinarnog i kao pluriperspektivnog područja u Hrvatskoj

Bioetičku situaciju u određenom političkom, društvenom i kulturnom okviru konstituiraju tri bitna momenta: bioetička racionalnost, bioetička senzibilnost i bioetička institucionalizacija. Svaki od navedenih momenata može se izdvojeno istražiti, ali samo na osviještenoj pretpostavci da se njihov zajednički horizont konstituiraju interakcijom, dakle kroz njihove međusobne relacije.

Tema je ovog istraživanja bioetička racionalnost, što znači da se ono odnosi na bioetiku kao interdisciplinarno znanstveno područje, koje metodološki zasnovanim uključivanjem spektra kulturnih perspektiva prerasta u pluriperspektivno područje. Preliminarna zadaća ovog istraživanja sastojala bi se u jasnom definiranju predmetnog područja bioetike, dok bi se težište istraživanja odnosilo na precizna razgraničenja disciplinarnog pristupa (tj. monoperspektivnog pristupa pojedine discipline), interdisciplinarnog i pluriperspektivnog pristupa pojedinim temama iz predmetnog područja bioetike. Na tako priređenoj podlozi potrebno je utvrditi nastanak, zatim pratiti razvoj i rasprostranjenost bioetike kao interdisciplinarnog znanstvenog područja, te na isti način obraditi nastanak, razvoj i rasprostranjenost integrativne bioetike kao pluriperspektivnog područja.

Bioetička tematika u medijima kao mjera bioetičkog senzibiliteta u hrvatskom društvu

Bioetika je od svog nastanka bila ne samo akademsko područje, nego i društveni pokret, svjetonazorska nastrojenost i kolektivna osjećajnost. Svi ti aspekti objedinjuju se u pojmu bioetičkog senzibiliteta. Bioetička osjećajnost uspostavlja se upravo kao osjećajnost nove epohe i posebno se očituje u promjeni općeg stava prema znanosti, prema ne-ljudskim živim bićima i prema Nad-instanciji, u čemu se mogu prepoznati znakovi novog vremena. Bioetika je u veoma kratkom razdoblju, podjednako u svim svojim konstitutivnim momentima (racionalnosti, senzibilnosti i institucionalizacije) prošla intenzivni i ekstenzivni razvojni proces. S određenim vremenskim odmakom to vrijedi i za bioetiku u hrvatskim okvirima. Kako se tvrdnje o promjeni opće osjećajnosti i rađanju bioetičkog senzibiliteta ne bi zasnivale na impresijama, potrebno je istražiti razvoj

bioetičkog senzibiliteta u hrvatskom društvu, te utvrditi njegovu rasprostranjenost i pomake u njegovu očitovanju i to pomoću materijalizirane prisutnosti u sferi javnosti, dakle u medijima. Istraživanje je potrebno ograničiti na reprezentativni krug medija i na razdoblje koje bi sezalo do povijesnih početaka bioetike.

Postignuća i problemi bioetičke institucionalizacije u Hrvatskoj

Bioetička racionalnost i bioetička senzibilnost do svoje pojavnosti i društvenog ostvarenja dopijevaju tek u različitim institucionalnom oblicima. U načelu možemo razlikovati dvije razine institucionalizacije: a) normativnu (zakoni, propisi, upravni akti, deklaracije itd.) i organizacijsku (bioetička tijela, istraživačke i obrazovne institucije, istraživački i obrazovni programi, znanstveni i stručni skupovi, dokumentacijski centri, građanske udruge, itd.). Istraživanje kompleksa bioetičke institucionalizacije u Hrvatskoj može se razgraničiti prema razinama i različito segmentirati. Posebnu istraživačku temu predstavljaju bioetička tijela, koja prema djelokrugu nadležnosti mogu biti državna, područna i institucijska, i nipošto nisu ograničena na biomedicinsko područje i podjednako se mogu formirati na drugim znanstvenim i stručnim područjima. Tako je, u hrvatskim prilikama, utvrđivanje faktografije, te izvođenje implikacija i interpretiranje konzekvencija iz kaotičnih zbivanja oko bioetičkog povjerenstva za praćenje problematike GMO-a svakako jedna od najsloženijih istraživačkih zadaća u ovom tematskom području.

Popis je dan u orijentacijske svrhe i ne može se smatrati zaključenim.

5. Predmeti i moduli koje studenti/ice mogu izabrati s drugih studija

Studenti/ice mogu prema dogovoru s mentorom/icom izabrati s drugih doktorskih studija pojedine predmete ili module. Kriterij izbora je njihova funkcionalnost s obzirom na istraživačku temu i buduću disertaciju.

6. Svi predmeti mogu se izvoditi na engleskom ili njemačkom jeziku.

7. Kriteriji i uvjeti prijenosa ECTS-bodova

Vijeće dokorskog studija filozofije, na osnovi procjene na drugim sveučilištima ostvarenih bodova, odlučuje o prihvatanju kandidata/kandidatkinje na doktorski studij i određuje u koji se semestar može upisati.

8. Uvjeti za prijavu teme doktorske disertacija

Upisan III. semestar studija.

9. Prekid studija

U slučaju bolesti i drugih opravdanih razloga može se odobriti prekid studija, najdulje u trajanju od jedne godine (za full time studente/ice) odnosno tri godine (za part time

studente/ice). U slučaju duljeg prekida Vijeće može dopustiti obnovu studija uz obvezu upisa prethodnog semestra u odnosu na zadnji testirani semestar.

10. Uvjeti stjecanja certifikata o apsolviranom dijelu doktorskog studijskog programa kao dijelu cjeloživotnog obrazovanja

Nakon svakog testiranog semestra Vijeće ili osoba koju ono ovlasti može studentu/ici izdati certifikat o sudjelovanju u doktorskome studiju, u kojemu će se precizirati sadržaj i rezultate studentskog sudjelovanja u programu.

11. Trajanje studija

Full time studenti mogu predati doktorsku disertaciju najdulje godinu dana nakon što su apsolvirali studij odnosno testirali VI. semestar studija. Part time studenti dužni su predati disertaciju tri godine nakon testiranog završnog semestra. U slučaju da ne ispune tu obvezu u predviđenom roku, dužni su ponovo upisati VI. semestar, a ukoliko to ne učine u roku od godinu dana od datuma gubitka prava na predaju disertacije, gube pravo na obnovu studija. Opravdane iznimke (teža bolest, obiteljske ili socijalne okolnosti, itd.) rješavat će se po posebnom postupku, tako da će se u takvim slučajevima ponovljeni upis u završni semestar odobravati i po isteku propisanih rokova.

Dopusnica izdana od Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta RH, Klasa:UP/I-602-04/06-13/00040, Urbroj: 533-07-08-0003 od 28. svibnja 2008.